

CONTEMPORANUL

REVISTĂ ȘTIINȚIFICĂ ȘI LITERARĂ

IEȘI DE DOUA ORI PE LUNA.

REDACTORI

pentru partea literară

V. G. Morțun

N. 19. an. IV.

pentru partea științifică

I. Nădejde

Iași 1885.

Privim ca abonați pe D-nii ce vor bine vroi a primi două numere unul după altul.

Origina familiei, proprietății private și a statului, de Fr. Engels.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

(urmare)

Prin părăsirea succesiunii de pe mamă s'a pricinuit și căderea femeilor. Bărbatul începuse a cîrmi și în casă, femeia fu înjosită, roaba plăcerilor lui și numai mașina de făcut copii. Această stare josnică a femeii, cum o aflăm la Grecii din timpurile eroice și din cele clasice, a fost încet încet mascată în forme mai blînde; de schimbat, înse nu s'a schimbat.

Cea dintăiu urmare a întemeierii puterii bărbaților se arată în familia patriarhală, care se ivește îndată. Această formă de familie nu se caracterizază atîta prin poligamie, cît prin organizarea unui număr de inși (slobozi și robi) într'o familie sub stăpînirea părintască a capului de familie. La Semiți capul familiei trăește în poligamie, robii au femea și copii, și scopul întregii organizații ieste păstoriarea turmelor pe o întindere hotărîta de pămînt. Partea de căpetenie ieste puterea tatălui și introducerea a mai mulți robi în familie; tipul desăvîrșit al acestei familii îl aflăm la Romani. Cuvîntul familia nu însemnă la început idealul burta-verzimei de a-zi, ideal alcătuit din sentimentalitate și sfadă veșnică; de la început nici nu cuprindea pe soți și pe copii lor, ci numai pe robi. Famulus vra să zică rob casnic, și familia, totalul robilor stăpîniți de un bărbat. Chiar pe vremea lui Gaius, familia, id est patrimonium (adecă partea de moștenire) lă-

sată prin testament. Cuvîntul a fost aflat de Romani, pentru a numi un organism social nou, al cărui cap avea sub puterea sa părintască pre femei, pre copii și un număr oare-care de robi; asupra tuturor avea drept de viață și de moarte. „Cuvîntul nu ieste deci mai vechiu decît sistemul de fier al familiei triburilor latine, sistem care s'a ivit după începerea lucrării ogoarelor și a robiei legale, după despărțirea Italiilor de Greci.“ Marx adaugă aice: „Familia modernă cuprinde în germene nu numai robia (servitus), ci și servajul, căci stă de la început în legătură cu îndatoriri de muncă agricolă. Familia cuprinde în *mic* toate antagonismele cari mai pe urmă se desvoltă pe larg în societate și în statul iei.“

Această familie ne arată trecerea de la familia-păreche la monogamie. Pentru a asigura credința femeii, adică pentru a se ști cine ieste tatăl copiilor, femeia ie dată cu desăvîrșire în stăpînirea bărbatului și acesta are drept să o și omoare.

Înainte de a trece la monogamie, care să desvoltă foarte iute după părăsirea filiației de pe mamă, cite-vă cuvinte despre poliginie și despre poliandrie. Aceste două feluri de căsătorie nu pot fi de cît excepții, așa zicînd lucruri de lux. Nici într'o țară nu se află aceste forme alăturate. Deci bărbatul ce ar rămănea fără femei (pentru că alții ar fi luat cite mai multe), n'au cum se mîngiea cu femei poliandrice, adică de cele ce ar avea cite mai mulți bărbați, căci numărul bărbaților a fost tot-deauna aproape de o potrivă cu al femeilor. În adevăr poliginia unui bărbat a fost ca urmare fătîșă a robiei și excepțională. În familia patriarhală semitică are mai multe femei numai patriarhul ori cel mult și cîți-vă di'ntre fiii lui; ceilalți bărbați trebuie să se mulțamească numai cu cite o femeie. Așa ieste și acuma în tot orientul; poligimia ieste un privilegiu al celor bogăți și pe femei le cumpără; mulțimea poporului trăește în monogamie. Tot excepție ieste, în India și în Tibet, poliandria, a căreia desvoltare din familia punalua trebuie încă de cercetat. În practică pare a fi mult mai îngăduitoare de cît poliginia geloasă a Mohamedanilor. Cel puțin la Nairi în India au, ce-i drept trei, patru ori mai mulți bărbați o femeie comună; dar fie-care di'ntr'înșii poate avea în tovarășie cu alți bărbați și altă femeie comună, etc..... De mierat ieste cum de n'a făcut Mac-Lenan din acest felu de căsătorie o clasă nouă: *căsătoria-club*.

4. *Familia mongamă.* Se desvoltă din familia-păreche, cum am arătat, la linia de hotar între treapta de mijloc a bărbăriei și între cea de sus; întemeierea iei ieste unul din semnele ce caracterizază începutul civilizației. Bărbatul ieste stăpînul femeii pentru a căpata de la dinsa copii despre carii să fie încredințat că le ieste iel tată, și se cere această siguranță fiind că iei au a

moșteni averea de la dînsul. Se deosebește de căsătoria-păreche prin mult mai mare tărie, căci căsătoria monogamă nu mai poate fi desfăcută după gustul ori cărui soț. De regulă bărbatul poate desface căsătoria și izgoni de la sine femeea. Dreptul de a avea relații sexuale în afară de căsătorie, ieste lăsat numai bărbatului, cel puțin i-l lasă obiceiurile (codul Napoleon i-l dă chiar și legal numai să nu-și aducă țiuțoarea în aceea-și casă cu femeea legiuită) și cu cît se desvoltă societatea cu atîta mai mult se pune în lucrare acest drept; dacă își amintește și femeea de vechea practică sexuală și vrea să o urmeze, pedeapsa îi ieste mai aspră de cît înainte.

Acest felii de familie îl aflăm cu toată asprimea lui la Greci. Pe cînd, cum zice Marx, purtarea zeitelor în mitologie ne îmfațoșază o perioadă mai veche, cînd femeile ierau mai libere și mai respectate; pre femeea greacă din timpurile eroice o aflăm aproape închisă, pentru a asigura pe bărbați în privința paternității. Bărbatul înse petrece cu roabe prinse în război. Mai că nu-i mai bine în perioada clasică. Se poate vedea pe larg în Charikles al lui Becker, cum se purtau Grecii cu femeile lor. Deși nu le țineau chiar închise, dar le țineau despărțite de lume, și ierau numai niște slugi mai de căpetenie ale bărbaților, stînd în relații mai numai cu celelalte slujnice. Pe fete le țineau închise, femeile nu puteau îmbla fără roabe. Veneau bărbați, femeea trebuia să se retragă în odaia iei. Cu toate acestea găseau Grecele destul de des prilejuri de a-și înșela bărbații. Aceștia s'ar fi rușinat să arate oare-care iubire femeilor lor, petreceau cu hetairele; dar înjosirea femeilor o plătiră scump, bărbații se înjosiră și iei înși-și, până ce căzură la apucături nefirești ca pederastia și înjosiră și pre zei prin mitul despre Ganymed.

Așa a fost începutul Monogamiei, pe cît îl putem urmări la cel mai civilizată și mai desvoltat popor al vechimei. Nu a fost de loc pricinuită de iubirea sexuală, cu care n'a avut nemiță de împărțit, de vreme ce căsătoriile au remas ca și mai înainte căsătorii de interes și nu de dragoste. Iea a fost cea di'ntăiu formă de familie întemeiată pe cauze sociale și nu pe cauze naturale. Grecii spuneau pe față că scopul căsătoriei monogame ieste domnia bărbatului în familie și căpătarea de copii despre carii sa știe că-s ai lui. De alt-felii familia monogamă le ieră o pvoară, o datorie cătră stat și cătră strămoși.

Așa dar căsătoria monogamă nu se arată de loc în istorie ca împăcarea între bărbat și femeie. Di'mpotrivă, ni se arată că subjugarea unui sex de cătră celălalt, ca proclamarea unei lupte încă ne mai auzită între cele două sexuri. Intr'un manuscris vechiu, lucrât pe la 1846 de mine și de Marx aflu: „Cea di'ntăiu împărțire a muncii ieste cea între bărbat și femeie pentru produ-

cerea de copii.“ Și a-zi pot adăogi : cel întâiu antagonism de clase observat în istorie, ieste antagonismul între bărbat și femeie, dezvoltat în căsătoria monogamă, și cea di'ntâiu clasă apasată a fost a femeilor. Căsătoria monogamă a fost un progres mare istoric, dar tot o dată iea împreună cu robia și cu bogăția privată începe acea perioadă care durează încă și în care ori-ce progres ieste tot o dată și un pas înapoi, în care binele și dezvoltarea unora se îndeplinește prin suferințele și prin respingerea altora. Iea ieste forma celulară a societății civilizate, în această celulă putem studia natura antagonismelor și contrazicerilor ce au a se desvoltă în societate.

Vechea libertate a relațiilor sexuale nu pieri prin întemeierea căsătoriei păreche ori prin a monogamiei. „Sistemul vechiu de căsătorie, strîns între margini din ce în ce mai înguste prin pieirea grupelor punalua, tot încunjură familia nouă și i se ținu de poale până la începutul civilizației disparu în sfîrșit în forma cea nouă a hetairismului, care se ține de oameni și în perioada civilizației, ca o pată întunecoasă lipită de familie.“ Sub nume de hetairism înțelege Morgan relații sexuale în afară de căsătorie între bărbați însurați ori ne însurați și între femei nemăritate și *care se află alături cu monogamia*. Aceste relații înfloresc sub felurite forme în toată durata perioadei civilizate și se prefac în prostituție publică. Acest hetairism, care ieste o instituție socială ca ori care alta, continuă vechea libertate sexuală—în folosul bărbaților. În adevăr nu numai îngăduită, dar chiar ajutată de clasele domnitoare, prostituția nu-i osîndită de cît din gură. Inse în tot-deauna osîndirea nu privește de cît pe femeile ce se prostitue, numai iele sînt desprețuite și respinse, ast-feliu se proclamă încă o dată domniea absolută a bărbaților ca lege fundamentală.

Dar nu poți avea o lature a lucrului fără de ceealaltă, tocmai cum nu poți avea în mîină un măr întreg, dacă ai mîncat jumătate di'ntr'însul.

Totu-și se pare că bărbații așa și-au închipuit, până ce le-au dovedit femeile că se amăgesc. O dată cu monogamia se ivesc doua figuri caracteristice, necunoscute mai de demult : ibovnicul nelipsit al femeii și bărbatul cornorat. Bărbații au cîștigat biruință în potriua femeilor, dar femeile le-au pus coronă. Alături cu monogamia și cu hetairismul necredința între soți a ajuns o instituție socială de neînlăturat, prigonită, pedepsită, dar neînvinsă. Siguranța în privința tatului copiilor a remas, ca și mai înainte, întemeiată pe convingere morală, și pentru a deslegă o contra-zicere ce nu se poate deslegă, codul lui Napoleon art. 312 hotărăște: *L'enfant conçu pendant le mariage a pour père le mari ; copilul zemeslit în timpul căsătoriei are de tată—pe soț*. Ieată-vă urmarea a trei mii de ani de monogamie.

Aşa dar avem în monogamie, în cazurile ce remin credinoase originei iei istorice şi arată limpede antagonismul între bărbat şi femeie, icoana în mic a antagonismelor şi contrazicerilor, în cari se mişcă de la începutul civilizaţiei, societatea dezbinată în clase, fără să le poată birui ori deslegă. Bine înţeles că vorbese numai despre acele cazuri de monogamie în cari viaţa casnică se petrece în adevăr după regulile acestei instituţii, dar în cari femeia se revoltează în potriva bărbatului. Cum că nu se petrece tot aşa în toate căsătoriile, nu ştie nime mai bine de cât burtăverdele Neamţ, care îşi păstrează domnia tot atât de puţin în casă cât şi în stat. Totu-şi i se pare că-i mai pe sus de colegul lui de nenorociri, Franţuzul, căruia mai adesea-ori i se întâmplă şi mai reu.

Monogamia afară de acestea nu s'a arătat pretutindinea sub forme aşa de aspre ca la Grecii. La Romani, cari ca viitori cuceritori ai lumii, vedeau mai departe deşi nu aşa de fin ca Grecii, femeia ieră mai respectată. Romanul credea că şi-a asigurat de ajuns credinţa femeii prin dreptul ce avea de a-i lua viaţa. Apoi la Romani şi femeia putea rumpe căsătoria întoemai ca şi bărbatul, nu ca la Grecii. Dar cel mai mare progres în dezvoltarea monogamiei s'a întâmplat cu întrarea Germanilor în istorie şi anume pentru că la aceştia nu se dezvoltase încă în totul monogamia din căsătoria păreche. Tragem această încheiere din următoarele trei împrejurări, pomenite de Tacitus: întâiu la dînşii se privea căsătoria ca foarte sfântă—„Se mulţamesc cu cite o singură femeie, femeile trăiesc în curătie;”—totu-şi poligenia se află la cei de frunte şi la capii triburilor, deci o stare asemănătoare cu a Americanilor, la cari aflăm familia-păreche. Şi al doilea se întâmplase trecererea de la matriarcat la patriarcat numai de curînd, căci pe fratele mamei—cel mai de aproape gentil după matriarcat—mai că-l privea ca ruda mai de aproape de cât pe tatăl adevărat, ieră-şi în toemai că la Indienii din America, la cari după Marx, cum am zis adesea, am aflat cheea ca să deschidem tainţele trecutului nostru. Şi al treilea, femeile ierau foarte respectate la Germani şi foarte cu influenţă chiar şi în triburile publice, lucru nepotrivit cu domnia monogamică a bărbaţilor. Şi în această privinţă aduseră Germanii un element nou în lume. Monogamia ce se născu după ruina lumii romane şi amestecarea popoarelor dădu stăpînirii bărbăteşti forme mai dămoi şi dădu femeilor, cel puţin în formă, o stare mai respectată şi mai slobodă de cât cea cunoscută în timpurile clasice. Aşa fu cu putinţă ca din monogamie—într'insa pe lîngă dînsa şi în potriva iei—să se desvolte cel mai mare progres moral, trebuie să i-l socotim: dragostea individuală, cu totul necunoscută lumii di'nainte.

Acest progres ieși de bună samă din împrejurarea, că Germanii trăieau încă în familia-păreche și că pe cît fu cu puțință strămutară în monogamie starea femeii așa cum iera obișnuită la dînsii, și de feliu din fabuloasa curățenie firească de moravnri a Germanilor; această curățenie se mărginește numai într'atîta că familia păreche în fapt nu cuprinde atîtea contraziceri morale ca monogamia. Din potrivă acei Germani carii facuseră călătorii prin stepele de la mieză-noaptea Mării Negre, ierau foarte căzuți în privirea moralității și deprinseseră pe lîngă meșteșugul călăriei destule obiceiuri nefirești, cum ne spune Ammianus despre Taifali și Procop despre Heruli.

Cînd zicem înse că monogamia iera singura formă de căsătorie din pricina căreia se putea dezvoltă iubirea sexuală modernă, nu zicem că iubirea s'a dezvoltat numai în lăuntru al ei ori cel puțin mai cu samă într'însa, ca iubire între soți. Intreaga natură a monogamiei, stăpînirea bărbaților, o excludea. La toate clasele domnitoare a remas căsătoria, căsătorie de interes, cum fusese încă din vremea familiei-păreche. Și cea di'ntăiu formă de iubire sexuală ca pasiune, și pasiune ce se întîmplă fie-cărui om (cel puțin din clasele domnitoare), iubirea cavalească din vrista de mijloc, n'a fost iubire în căsătorie. Din potrivă. În forma clasică, la Provențali, ieste curat adulteriu și poezii o laudă. Floarea poeziilor provențale sînt albele, cîntecele zorilor. Iele ne zugrăvesc în colori înfocate, cum doarne cavaleriul la iubita-i—femea altuia,— iear afară stă păzitoriul, care îl chiamă, cum se zărește de ziuă, ca să nu poată fi zăpsit; scena despărțirii formează culmea poeziei. Francezii de la nord și Germanii au imitat și iei pe cît le-a fost cu puțință și poeziile și obiceiul și Wolfram von Eschenbach a lăsat trei *albe*, pe cari ieu le socot de mii de ori mai pe sus de cît cele trei lungi poeme eroice lăstate de acela-și poet. Căsătoria burgheză ieste a-zi de două feliiuri. În țările catolice caută părinții femeie potrivită pentru feciorul lor, și de acoloa urmează firește cea mai desăvîrșită dezvoltare a contrazicerilor cuprinse în monogamie: hetairism pentru bărbat și adulteriu pentru femeie. Besereca catolică a oprit despărțenia numai fiind că ieste încredințată că nu-i nici un leac în potriva lui, cum nu-i nici în potriva morței. În țările protestante din potriva tinărul are voie până la un punct să-și aleagă singur femeie din clasa sa, pentru facerea căsătoriei poate sluji oare care grad de iubire și buna-cuviință cere să se presupue că iubirea hotărăște căsătoria, lucru ce se potrivește cu fățarnicia protestantă. În aceste țeri bărbatul nu prea stă în legături regulate cu hetairele de asemenea femeia nu se îndeletnicește din toată inima cu cornorarea bărbatului. Inse fiind că ori-care ar fi feliiul căsătoriei, oamenii remin

ca și înaintea de căsătorie, și fiind că burghezii din țările protestante sînt burtă-verde, de aceea monogamia protestantă nu duce adesea, chiar în cazurile cele mai bune, la altă ce-vă de cît la un urît îngrozitoriu gustat în comun și pe care l'au botezat cu numele de fericire casnică. Cea mai bună oglindă a acestor feliuri de căsătorii iese romanul, pentru țările catolice cel franțuzesc, pentru cele protestante cel german și cel svedian. Într'amîndouă „reușește iel,” în cele germane tînărul a cîștigă iubirea fetei, în cele franceze bărbatul a-și împodobi fruntea cu părechea de coarne.

Nu-i totdeauna ușor de spus care din amîndoi îi mai fericit. Iată de ce franțuzului i se pare grozavă plictisala din romanele nemțești; iear germanului, îngrozitoare „nemoralitatea” celor franceze. Deși mai de curînd, de cînd Berlinul a început a fi „una di'ntre capitalele lumii” a prins și romanul german a nu mai fi așa de sfios și a zugrăvi hetairismul și adulteriul ca lucruri de mult și bine cunoscute.

În amîndouă cazurile înse căsătoria iese hotărîtă prin clasa din care fac parte soții și din acest punct de vedere iese întemeiată pe interese. Iubirea sexuală poate și începe a fi regulă pentru purtare față cu femeea numai în clasele apasate, în proletariat, cu voiea ori fără voiea moralei oficiale. În această clasă lipsesc cu totul împrejurările și temeliile monogamiei clasice. Acelea lipsește proprietatea pentru a căreia pază și moștenire s'a întemeiat monogamia și domniea bărbaților, și aice lipsește ori ce îmboldire pentru a întări puterea bărbaților. Mai mult, lipsesc și mijloacele; dreptul civil, care apără asemenea stăpînire, poate fi întrebuintat numai de bogați, căci costă bani. Aice împrejurări personale și sociale hotărăesc aice. Și mai ales de cînd industria mare a luat femeea din casă și a dus'o în fabrică și adesea a făcut'o hrănitorea familiei, a pierit cea de pe urmă remășița de putere a bărbatului în casă—poate a mai ramas ce-vă din purtarea aspră cu care se deprinseseră față cu femeile pe cînd cu monogamia. Așa dară familia proletariului nu-i monogamă în înțelesul adevărat al cuvîntului, chiar cînd iese legată prin cea mai înfocată iubire și prin credință și de o parte și de alta și cu toată bine-cuvîntarea civilă ori religioasă. De aceea și veșnicii tovarăși ai monogamiei, hetairismul și adulteriul, joacă la proletari foarte mic rol; femeea are dreptul de a se despărți de bărbat, și dacă nu se pot înțelege, se duce fie-care în drumul lui. În scurt, căsătoria proletarilor iese monogamă în înțelesul etimologic al cuvîntului, dar nu iese de feliu monogamă în înțelesul istoric.

Să ne întoarcem la Morgan, de care ne-am cam departat. Cercetarea istorică a instituțiilor sociale dezvoltate în epoca civilizației nu intră în planul cărței ce a scris. De soarta monoga-

miei în această întindere de timp scrie deci numai foarte pe scurt. Și iel vede progres în dezvoltarea familiei monogame, un pas spre egalizarea celor două sexe, fără a crede că s'a ajuns până acuma la acest țel. Dar zice iel, „dacă se admite faptul, că familia a trecut prin patru forme și acuma se află în a cincea, se naște întrebarea, dacă forma aceasta de a-zi nu se va schimba și iea în viitoriu. Singurul răspuns cu putință ieste că familia trebuie să meargă înnainte o dată cu societatea, să se schimbe o dată cu dînsa cum s'a schimbat și până acuma. Familia ieste creatura societății și într'însa trebuie să se oglindească starea societății. Fiind că monogamia s'a schimbat de la începutul civilizației și s'a îmbunătățit, ba înca multșor în timpurile din urmă, se poate presupune cel puțin, că se va preface în bine și mai departe, până ce se va ajunge la egalizarea în drepturi a bărbatului și a femeii. Dacă într'un viitoriu mai îndepărtat n'ar mai fi familia monogamă în stare să mulțamească cerințele societății, ne ieste cu neputință să prorocim, cum va putea fi forma familiei ce ar urmă după aceasta.“

III. Ginta irocheză

Ajungem acuma la altă descoperire a lui Morgan, care ieste cel puțin tot atîta de însemnată ca reconstruirea formelor vechi ale familiei din sistemele de înrudire. Dovada; că grupele de rude aflătoare în triburile Indiene, și caracterizate prin cîte un nume de animal, sînt în esența lor identice cu cele numite *γέρεα* la Greci și *gentes* la Romani; că forma americană ieste cea primitivă, iear cea greco-romană mai nouă, dezvoltată din cea di'ntăiu; că toată organizarea socială veche a Grecilor și a Romanilor în gintă, fratrie și trib își are paralelă în a Indianilor din America; că ginta (pe cît ne arată izvoarele noastre până acuma) ieste o instituție aflătoare la toți barbarii până la întrarea-le în civilizație, ba chiar și mai pe urmă—această dovadă a luminat de o dată părțile cele mai grele ale istoriei primitive grece și romane, și tot odată ne-a dat lămurire neașteptate asupra caracterelor de căpetenie ale societății primitive înnaintă de înființarea *statului*. Lucrul pare simplu, acuma cînd îl cunoaștem, și totu-și Morgan l'a descoperit tocmă în timpul din urmă; în scrierea-1 de la 1871 încă nu poate pricepe taina aceasta, a cărei deslegare a făcut pe preistoricii engleji, așa de îngîmfați altă dată, să tacă pitic.

Cuvîntul latinesc *gens*, pe care îl întrebunțază Morgan mai tot deauna pentru această grupă de rude de singe, vine, ca și cuvîntul grecesc *γένος*, de la rădăcina ariacă *gan* (în limba germană după o regulă cunoscută *kan*), care însamnă *a naște, a face copii*. *Gens*,

γένος, sanscrit gians, gotic (după regula amintită) kuni, anglosaxonice kyn, englezește kin, nemțește küne, însemnă neam, origină. Gens în latinește, genos în grecește, se întrebuintază în special pentru acele grupe de rude ce se credeau că se trag din același părinte comun și erau unite într'o comunitate prin arumite așezăminte religioase și sociale, comunități a căror origină în deșert o cercetează istoricii noștri.

Am văzut în urmă la familia punalua, cum ieră alcătuită ginta în forma ei primitivă. Cuprindea pe toate persoanele, cari, prin căsătoria punalua și după închipuirile ce firește urmau din această căsătorie, ierau urmașii unei mame comune, întemeetoearea ginteii. Fiind că în acest feliu de căsătorie paternitatea ieste nesigură, se ține samă numai de linia femească. Fiind că frații nu pot fi bărbați surorilor lor, ci numai ai altor femei din altă mamă comună, copiii făcuți cu acele femei străine rămân în afară din ginta taților lor. Rămân în lăuntru numai urmașii *fetelor* din fie-care generație; ai băeților intră în gințile femeilor cu carile i-au făcut. Ce se întâmplă acuma cu această grupă de rude prin sînge, îndată ce se constituie ca unitate deosebită față cu alte grupe de același feliu înăuntru unui trib?

Ca formă clasică pentru gințile primitive iea Morgan pe ale Irochejilor, anume pe ale tribului Seneca. La acesta sînt opt ginți numite după animale: 1) Lup, 2) Urs, 3) Broască țestoasă, 4) Castor, 5) Cerb, 6) Bitlan, 7) Cuceoară, 8) Șoim.

În fie-care gintă sînt următoarele obiceiuri:

1) Ginta alege pre sachem (căpetenia pe timp de pace) și pe șef (cîrmuitoriu pe timp de război). Sachemul trebuie să fie ales din gintă, și îndată după ce ieșea unul din slujbă trebuia să se aleagă altul; șeful pentru război putea fi ales și din altă gintă și une-orî să lipsească de tot. Nici o dată nu alegeau sachem pe fiul celui di'nainte, căci la Irocheji ieră în putere matriarcatul și fiul unui bărbat facea parte din ginta femeii cu care-l avusese; adesea înse alegeau pe fiul fratelui ori surorii lui. La alegere vota toți, bărbații și femeile. Alegerea trebuia să fie întărită de celelalte șapte ginți și numai după aceasta alesul ieră pus în slujbă cu mare pompă și anume de cătră sfatul comun al alianței întregi a Irochejilor. Mai departe vom vedea ce însemnă aceasta. Puterea sachemului în lăuntru ginteii ieră părintescă, numai curat morală, n'avea mijloace de constrîngere. Pe lîngă acestea ieră membru în sfatul tribului Seneca și în sfatul alianței tuturor Irochejilor. Șeful de război avea de dat poronci numai în timp de război.

2) Ginta destitue pe sachem și pe șeful de război. Destituirea o fac ieră și bărbații și femeile împreună. Cei destituiți

sînt după această războinică de rînd ca și ceilalți. Sfatul tribului pote destitui sachemii și fără de voia gîntei.

3) Nici un membru nu poate să se căsătorească în lăuntru gîntei. Aceasta ieste legătura, care o ține; regulă urmează din înrudirea de sînge a membrilor gîntei. Prin descoperirea acestui simplu lucru a desvălit Morgan natura gîntei pentru înțaierea-și dată. Cit de puțin înțelegeau până atunci gînta, ne vedesc povestirile vechi despre selbategi și despre barbari, în cari povestiri amestecau împreună fără nici o regulă feliuritele corporații, din cari se alcătuește organizația gîntilor. Une-ori spuneau că înăuntru unor ast-feliu de corporații (trib, clan, tum etc.) nu se îngădue căsătoria.

În această încurcală a cercat Mac Lennan să aducă regulă ca un alt Napoleon prin următoarea născocire: triburile sînt de două feluri, exogame adevă la cari nu-i voie de căsătorit în lăuntru tribului și în endogame la cari căsătoria ieste îngăduita. Și apoi după ce singur a încilcit de toemală lucrul, s'a adîncit în cercetări pentru a află care din amîndouă clasele ie mai vechi: exogamia ori endogamia. Prin descoperirea că gintele sînt întemecate pe înrudirea de sînge între membri s'a văzut că nu ieră cu puțință căsătorie în lăuntru gîntei.—Se înțelege de la sine că pe treapta în care se află Irochejii, oprirea căsătoriei înăuntru gîntei se ține cu mare strășnicie!

4) Averele celor morți venea în partea celoralți gentili (membri ai gîntei), trebuie să remie în gîntă. Din pricină că după un Irochez nu puteau rămănea cine știe ce lucruri de preț, de aceea le luau gentilii cei mai de aproape: dacă murea un bărbat, moșteneau frații și surorile de pe mamă și frații mamei; de murea o femeie, moșteneau copiii ei și surorile de pe mamă, dar frații nu. Tot de asemenea bărbatul și femeia nu puteau moșteni unul de la altul, nici copiii de la tată.

5) Gentilii își datoreau unul altuia ajutoriū, apărare și mai ales ajutorare pentru răzbunare în potriiva străinilor. Fie-care ieră asigurat prin apărarea gîntei și cu drept cuvînt: cine lovea pe unul, lovea gînta. De aici, din legătura de sînge între gentili, urmă îndatorirea de a răzbună sîngele vărsat, datorie admisă de toți Irochejii. Mai întăiu încercau împăcare: gînta omorîtorului ținea sfat și trimetea sfatului gîntei celui omorît veste despre părerea de reu ce o simte gînta ori chiar și daruri însemnate. Dacă se primeau cele trimese, se sfîrșea pricina. Alt-feliu gînta jignită alegea un răzbunătoriu ori mai mulți, ca să urmărească pe omorîtoriu și să-l ucidă. Dacă îndeplineau această însărcinare, gînta cealaltă n'avea nici un drept să se plîngă.

6) Gînta avea nume hotărîte ori șiruri de nume, pe cari din tot tribul le întrebuintă numai iea, așa că de pe numele cui-va se

știea îndată din ce gintă face parte. Cine avea numele se bucura și de drepturi.

7) Ginta poate primi într'însa străini și prin aceasta îi primește în trib. Cei prinși în război, dacă nu-i ucideau, îi luau ca membri într'o gintă și ast-feliu aceștia se bucurau de toate drepturile membrilor unei ginte și a unui trib. Adoptarea se făcea după cererea unui gentil, pe bărbați trebuia să-i iee vre un bărbat drept frați, pe femei drept surori, femeile puteau lua pe un străin drept fiu ori fiică; se cerea numai de cât să se facă primire pompoasă în gintă. Adese-ori unele ginti căzute de tot se întăreau primind mulțime de bărbați și de femei din alte ginti, se înțelege cu voia acelor ginti. La Irocheji se îndeplinea primirea în gintă într'o ședință publică a sfatului tribului, așa că se făcea în adevar o ceremonie religioasă.

8) Ceremonii special religioase se pot cu greu afla la gintele indiane; dar cerimoniile religioase ale Indienilor stau mai mult ori mai puțin în legătură cu ale gintei. În timpul cerimoniilor religioase ale Irochejilor, serbători ce veneau din șese în șese ani, sachemii și șefii pentru timp de război din fie-care gintă ierau de drept „păzitorii credinței“ și aveau funcții preteștii.

9) Ginta are un țințerim comun. Acest obicei nu se mai ține la Irocheji ce locuiesc în New-York, dar a fost ținut mai de demult. La alți Indieni obiceiul ieste și acuma; ast-feliu la Tuscarori rude de aproape ale Irochejilor, cari (Tuscarorii) deși creștini, au în țințerim loc anume hotărît, așa că mamele și copiii lor se îngroapă în același rînd, nu și tații înse. Chiar și la Irocheji merge la îngropare întreaga gintă și îngrijește de îngropare, de cuvintele ținute la groapă, etc.

10) Ginta are un sfat, adunarea democratică a tuturor gentililor (bărbați și femei) în vîrstă, toți au drept de vot de o potrivă. Acest sfat alege sachemii și șefii pentru război și-i destitue; tot ast-feliu fac cu ceilalți „păzitorii ai credinței;“ acest sfat hotărăște despre ștrafuri ori despre răzburarea singelui gentililor omorîți; adoptează străini în gintă. În scurt ieste puterea suverană în gintă.

Aceasta iera organizarea unei ginte, membrii iei sînt oameni liberi îndatorați a-și păzi unul libertatea altuia, de o potrivă în drepturi personale, nici sachemii nici șefii de război nu cer vre un privilegiu; formează împreună o înfrățire ținută în legătură prin înrudire de sînge. Libertate, egalitate, frăție deși neformulate, ierau principiile fundamentale ale ginței, și ginta la rîndul iei iera unitatea unui întreg sistem social, baza societății indiane organizate. Ast-feliu se explică simțul neînvinș de neatîrnare și demnitatea personală a Indienilor laudată de toți cei ce i-au cunoscut mai de aproape.

Pe timpul descoperirii Americii Indieni de la nord erau organizați în ginte, după matriarcat. Numai în unele triburi, precum la Dakota, căzuseră gintele, și la altele, precum la Ojibwa, Omaha, erau organizate după patriarcat.

La foarte multe triburi indiene cu mai mult de cinci ori șese ginți, găsim câte trei, patru ori mai multe ginți unite într'o grupă specială, pe care Morgan o numește după Grecii fratrie. Așa tribul Seneca are două fratrii; cea dintâi cuprinde gințile de la 1—5, a doua gintele de la 5—8. O cercetare mai adâncă arată, că fratriile acestea ne îmbrășază mai de regulă gințile primitive, în cari se despărțea tribul de la început; căci căsătoria fiind oprită în lăuntrul ginte, nu putea să fie un trib fără a avea cel puțin două ginți. Cu cât se înmulțea tribul, fie-care gintă se tot despărțea în alte două ori în mai multe, cari se arătau ca ginți deosebite, iar ginta veche din cari s'au făcut, le cuprindea ca fratrie. La Seneca și la cei mai mulți dintre Indiani gintele unei fratrii sînt surori, la alții sînt numai vere—nume, cari în sistemul de înrudire al Americanilor, cum știm, au înțeles foarte real. Mai de de mult un îns din tribul Seneca n'avea drept să se însoare în lăuntrul fratriei sale, dar obiceiul acesta s'a pierdut de mult și oprirea căsătoriei s'a mărginit la gintă. Iera tradiție la Seneca că Ursul și Cerbul au fost gințile vechi, din cari s'au despărțit celelalte. După ce aceasta instituție nouă a prins rădăcini, s'a schimbat după trebuință; dacă mureau ginți di'ntr'o fratrie, adese ori strămutau ginte întregi din alta. Din această pricină aflăm ginți cu acele-și nume grupate felurit în fratrii.

(va urmă)

traducere de JOAN NADEJDE

Cîntece populare din Moldova

(întocmai cum se zic)

VII

Întru'n casî, stau la masî
Și mă uit la tăț cu nilî;
Sî-nî dei on cuțit în mîni,
Sî fac ininioari loc,
Sî iasî parî di foc.

Noi am fost eii doi iubiți
Ca doi poni mîndri'nfloriți:
Și poni s'o scuturat,
Noi a-z ni-am înstrăinat.
Iesti dor și di părint,
Faci tot chipu și-l mai uit ;
Da doru di la barbat,
Tari-i mari și'nfocat,
La pămînt metanii bat.
Întru'n casî sî beu apă
Tot îni pari cî-i otravî,
Vrau sî beu pahar di gin
Tot îni pari cî-i venin.

VIII

Cînd oi cî'n crișmi ș'oi bē
Și nu-mi vii cu vorbî ră,
Și sî-nî vii cu vorbî bunî.
Sî-ți dau paharu din mîinî
Și bucățica cei bunî!

IX

Frunzi verdi sîminoc
Tăți lumea-i cu noroc
Numai Plevna ardi'n foc
Și vin Ruși tot pi vali
Învăliț în mușamali
Strălucind ca sfintu soari.

X

Dj-ar ci Moldovan pi cruci

De trei ori în zi m'aş duci;
Dar aşă cî-i mai diparti,
Nu pot mergi făr di carti.

culese de E. D. P.

Între bărbat și copil.

S'ar putea face, și s'au făcut, cărți, stringînd numai ocările și laudele făcute femeii de cătră misoginii și de cătră filoginii. În tabăra celor di'ntăiu, auzim scrișniturile de dinți ale schivnicilor slăbiți, cu totul tulburată din pricina ispitelor ce le a făcut diavolul poștei. Iei au de tovarăși pe leginitorii teocratice, tot deauna mai mult ori mai puțin asceți, pe filosofi cari și-au pierdut toată vlaga cu silogisme și cu abstracții și privesc firește femeea, iubirea și toate cele ce urmează drept pricinile cele mai grozave ale turburării crierului. Pe urmă vine cîte un poiet Juvenal, pe care îl revolta corupția imperiului Roman, ori un Boileau Despréaux despre care se zice că a avut nefericiri în copilărie. Tabăra filoginilor ie mai nostimă; cei mai mulți sînt poeți, mai ales de acei ce gem elegii ori lustruiesc sonete. Firește că romanțierii se țin și ie de tabără, pe urmă vin înnamorații, artiștii, în scurt tot acel soi de oameni senzuali și simțitori; la urmă cîți-va seriitori femeii cari, crezîndu-se cu tot dreptul mai pe sus de mulți bărbați, cer cel puțin egalitatea sexelor.

„Adoratorii și ocăritorii au trecut peste toate mărginile.“ Ie în firea sexului femeesc, zice Manu, de a căta să strîce bărbații (car. II ver. 213). „Nu trebuie să șezi într'un loc singuratec cu maică ta, cu soră-ta ori cu fiică ta; simțurile apropiate sînt puternice (car. II, ver. 245).“ Sfîntul Augustin, cel mai puțin nebun di'ntre părinții be-

serecei, scrie lui Laetus pentru a-l despărți de maica lui. „Într’o femeie, ori care-ar fi, trebuie tot-deauna să ne temem că vom găsi pe Eva.... și duioșia mamei se potrivește cu șiriclicul și cu înșelăciunea șerpelui, etc.“ Un vers grecesc zice că femeia iese frământată cu fiere din cap până în picioare și că nu-î de suferit de cât în două locuri: în pat și în groapă.

Vorbarețul Platon a făcut încă și mai rău. În dialogurile lui despre iubire, femeia iese socraticeste trecută cu vederea. Iată scrieri pe cari mai marii seminarelor pot să le încuviințeze fără păcat. Amanții au răspuns prin madrigaluri, în cari femeia încetează de a fi femeie și se preface în floare, parfum, auroră, curcubeu, vânticel ori zină. În sfârșit desbaterea se preface într’o chestie socială. În America, Elisa Farnham, rivală cu Mistress Bloom, propoveduește domnia femeii. Iei, ființă cerească foarte apropiată de serafimii și de heruvimii, i se cuvine cărmuirea omenirii. Să nu-î vorbiți despre bărbat, un soi de dobitoc, văr drept cu câinele și cu armăsariul. — Totu-și ie inteligent. — Poate, dar eu o inteligentă așa de grosolană și așa de senzuală, pe cînd femeia are o înțelegință intuitivă și pătrunzătoare. Ce-î trebuie iei să învețe? Iea știe toate sau mai bine găsește toate. Bărbatul să asude și să muncească; ce alta ar putea face acest dobitoc cu două picioare, mijlocitoriū între goril și între femeie? Munca iese partea firească a acestui dobitoc; partea femeii, ființă cerească, iese iubirea și plăcerea.

În Franția oamenii is mai puțin ieșiți din fire. Totu-și misogini și filogini adesea se apucă de păr; se strîng meetinguri ginocratice. Se aude în văzduh ca un foșnăit de bloomerism.

Încurcat, stînd la îndoală, neîndrăznind a lua parte cu ușurință în această mare dezbatere, temîndu-ne pe de o parte să nu jignim dreptatea, singura noastră zeiță, pe de altă parte temîndu-ne să nu atragem asupra noastră minile femeestii, despre a căroră strășnicie chiar Virgil

aminteste, ne-am hotărît, după multă cugetare a mută chestia pe tărîmul științific. Am întreat anatomistii, fiziologii și antropologii, compărînd bărbatul cu femeia, după regulile observate în antropologie în studiul și clasificarea felurilor rase omenești. Iată rezultatul cercetărilor noastre; îl publicăm fără să prea tremurăm.

Să luăm lucrul *ab ovo*, adică din perioada embriologică. A cunoaște embriologia raselor inferioare; iese unul din cele mai de căpetenie *desiderate* ale antropologiei. Deosebitele tipuri omenești se desvoltează în același chip? Le puțin lucru dovedit; căci știm că solidificarea oaselor craniene nu se face în același șir, la negrul din Africa și la Indo-European. Observarea embriologiei fătului european și a celui australian ar putea găsi deosebiri asemănătoare cu cele d'între fătul momiteșc și d'între cel cauzazic. (Acele compărări însemnate pe cari încă nu le putem face pentru rase, le putem face din fericire pentru sexele rasei albe, și din iese iese niște lucruri prețioase.

La început, firește, nu iese vre un semn deosebitoriu, fiind că toți cetățenii regnului animal încep pri'ntr'o celulă microscopică. Aceasta iese legea generală la care se supun vertebrate și nevertebrate. O frumoasă temă pentru cuvîntările predicătorilor; căci prea s'a deprins lumea cu cele despre egalitate înaintea morței; pe cînd cele despre egalitate înaintea zemislirei, înaintea producerii ovulelor ce pline de frumuseță ar fi; stridie și crap, șopîrlă și curcan, cangur și șimpanzeu, Negru și Alb ciubotariu și împărat, toți au orgină o celulă ovulară aproape identică. Zeii înșiși, dacă au catadicsit să se întrupeze, în India sau aiurea, a trebuit să treacă prin această umilită formă!

Dar această treaptă egală iese foarte scurtă la om. Ovulul se împarte, se înmulțește; alte celule se nasc în materia embrionară; colona vertebrară se arată; împrejurul

se strâng elementele anatomice născute din nou; inima bate, picioarele se formează. De o dată se cunoaște numai că-i vertebrat, dar schița se limpezește; mai întâiu îi mamifer, pe urmă primat, om ori momiță; sexul încă nu se deosebește. Omul nostru viitoriū (*homo*) are de o cam dată tristă îmfațosare: ie împodobit cu o coadă lungă; are cloacă ca ornitorincul. Pe urmă în pîntecele-i se ivesc ghinduri. Îs ovare ori ghinduri producătoare de semînță? Nu s'ar putea spune. În sfîrșit în a cincea săptămîină a vieței intrauterine, organele genitale externe se schițază. Sînt încă nedesăvîrșite, și, ori-care să fie sexul, di'ntăiu copilul samăna a femeie. De abiea cătră septămîina a patru-spre-zecea, se hotărește ce sex ie, adeva încep a se ivi semnele virilităței, dacă fătul ie bărbat.

Grozăvie! sexul femeesc să ieasă decî din o oprire de desvoltare?—Nu numai de cît, miss Elisa Farnham, dar această părere misoginică se poate sustinea cu oarecare drept. Embriologia îi obraznică. Să trecem rāpede la vrîsta adultă, acolo ne vom scoate dreptatea.—Fie. Să compărām antropologicește bărbatul cu femeia, fără vre un prejudițiu, ca și cum ar fi vorba de un Papua ori de un Australian.

Nicî un os homolog nu-i întocmai asemănătoriū la om și la goril. Nicî un os nu-i întocmai la omul alb ca la Negrul din Africa. Deosebiri de mărime fiind cele ce mai ales se pot hotări, de aceea au și fost mai cu di'nadinsul observate. De exemplu, mărimea relative a oaselor de la braț, sînt așa de hotărîtoare în cît au ajuns caracter de rasă. Radiul Negrului ie tot-de-a-una mai lung de cît radiul Albului. În sfîrșit raportul lungimei radiului cătră lungimea humerului ieste în mijlociū 73.82 la European, în timp ce tot acest raport se ridică la 89.43 la Negru. Aceea-și comparație făcută la femeia europeană dă cifra mijlocie, 74.22, lucru ce ne cam pune pe gînduri.

Acela-și rezultat, dacă comparăm claviculele. Clavicula unui alb fiind 100, a femeii albe iese 101,62; a Negrului din Africa 103,64, iar a femeii negre 106,94.

Un alt caracter, care, deși pe jumătate fosil, nu-î de desprețuit. Nu ie nevoie de observat mult timp extremitatea inferioară a humerului omenesc pentru a vedea, la partea posterioară a acesteia, o adîncătură menită a primi, cînd antebrațul ie întins, extremitatea cîrligului cubital (*olecran*). Dar, fundul acestei cavități (groapa olecraniană), rar bortit la omul din zilele noastre, ie foarte des pe humerii vechi, anteistorici, desgropați din mormintele din vrîsta de piatră; la momițe și la alte mamifere ie mai necontentit bortit. Această bortire ar fi deci un semn de inferioritate anatomică. Dar iese că doctorul Pruner-Bey crede că poate dovedi că humerii vechi bortiți sînt cei mai mulți femești. De unde se poate scoate că în acea epocă femeea iese inferioară tovarășului iese selbatec. Dar de atuncia iese multă vreme și tipurile organizate sînt schimbătoare. În zilele noastre mai sînt între bărbat și femeie în rasa albă deosebiri antropologice asemănătoare cu acelea di'ntre rasele inferioare și cele superioare? Studiul comparativ al feței și al craniului la amîndouă sexurile ne va pune în stare a responde la această întrebare.

Să ne îndeletnicim răpede cu ce-vă mai însemnat, a-decă cu greutatea crierului la ambele sexe, fiind că toată lumea recunoaște crierul ca organul inteligenței. Înese dacă cercetăm despre acest subiect la toți antropologii și anatomii moderni: Parchape, Huschke, Sappey, Wagner, Broca, Welcker, Boyd, etc toți ne vor responde într'un singur glas că crierul femeesc cîntărește mai puțin de cît cel bărbătesc, chiar ținînd socoteală de deosebirea în-nălțime. Raportul în-nălțime ar fi 0,927; iar al greutății crierului 0,909 numai; deosebire mult mai însemnată de cît pare; căci ie dovedit că volumul crierului scade mult mai în-cet de cît în-nălțimea, și la oamenii scurți volumul crierului ie proporțional mai mare. Aceste toate sînt destul de

jalnice pentru ginofili; pentru a-i mîngîea să le spunem că aceste deosebiri se observă mai ales la perioada mijlocie a vieții, de la trei-zeci la patru-zeci de ani. La perioadele extreme, cînd omul n'a ajuns încă la dezvoltarea sa desăvîrșită ori cînd pleacă spre bătrîneță și moarte, deosebirea ie mai mică.

Dar iean să vedem poate vom fi mai fericiți căutînd forma, căci greutatea nu ie totul. Regiunile cerebrale n'au toate aceea-și vrednicie, și, cu greutateți egale, un crier bine dezvoltat în regiunile frontale ie cu mult mai pe sus de cît un crier ce va fi mai dezvoltat în părțile laterale și din dărăt. Dar aice inferioritatea femeii, în loc să scadă, crește grozav și Dr. Huschke, după ce a determinat cu mare îngrijire suprafețele relative ale deosebitelor regiuni craniene, ne spune că la femeia europeană; ca și la Negru, regiunile laterale și posterioare au o suprafață mai mare de cît acelea-și regiuni la bărbatul european, de unde onorabilul Dr. Pruner-Bey a scos încheerea următoare: femeia europeană și bărbatul negru stau pe aceea-și treaptă față cu bărbatul european.

Să mai chiemăm încă alt martur. Într'un proces așa de însemnat nici o dată, vom fi ascultat prea mulți. Ieată-l: Dr. H. Welcker, bărbat cu destulă greutate, dacă judecăm de pe stil, a comparat cu de amănuntul craniile și concluziile lui sînt: craniul femeescie mai strîmt și mai jos absolut și relativ, și că deosebirea ie mai ales în regiunea frontală, căci osul care formează partea de di'napoi a craniului, acest os, pe care anatomistii îl numesc osul occipital, un Ronsard l'ar numi osul *porte chignon*, ie aproape de aceea-și lungime la amîndouă sexele. Mai cu samă (și faptul ie destul de grav) occipitalul n'are aceea-și direcție la amîndouă sexele. La femei se îndreptează mai mult orizontal înapoi, caracter craniologic copilăresc. În sfîrșit, după ce vom cercetă, aflăm, lucru foarte de mare ajutoriū pentru misogini, că femeia ie mai prognată (cum s'ar zice *mai botoasă*) de cît bărbatul. Dr. Welcker închee că craniile de bărbat și cele de femei se

deosebesc între dînsele tot atît cît nişte craniî de rase deosebite; că craniul femeesc nu-î numai mai mic de cît cel bărbătesc; că în sfîrșit prin formă, dimensiuni relative, curburi, măsuri unghiulare, *craniul femeesc poate fi pus între al bărbatului și între al copilului.*

Bine înțeles această formulă generală lasă loc la la un număr oare-care de excepții. Sînt femei cu crieri de bărbat; și bărbați cu crieri de femeie, din nefericire, nu-s lucru rar.

Părinții noștri numeau acest soi de excepții jocuri ale firei; noi le privim acuma ca niște fapte de atavism ori de moștenire, din pricină că până acuma nu a fost cu putință zemislire la care să nu fie părtași atît femeia cît și bărbatul, ast-feliu că une-ori se întîmplă că unul dă capul și altul trupul. Dar cu aceasta ne depărtăm. Să venim la închierea D-rului Welcker. Femeia, ar fi mai mult de cît un copil și mai puțin de cît un bărbat: lucrul ne dă în adevăr de gîndit. Putem vorbi pe față, căci femeile nu cetesc de feliu scrierile materialiste (un caracter de inferioritate pe care Welcker nu l'a pus). Așa dar această grozavă încheiere, care pare cu desăvîrșire sigură, explică multe lucruri.

Un istoric însemnat a scris: „Femeia iese o rînită.“ Păreră rătăcită! Femeia nu-î rînită, mai degrabă ași crede că rînise pe marele scriitoriu, de care vorbim, de a spus această părere. Nu, femeia nu ie o rînită, dar (de sigur Dl. Welcker are dreptate) iese-î necontentit tînără, chiar puțin copilăroasă la chip, la contururi, la voace cît și la simțire etc. Spiritul iese de obicei protivnic abstracțiunei. Să luăm femeile cele mai însemnate, pe cele cari fac cinste sexului lor și cari merită să fie admirate de cătră bărbați. De obicei femeile culeg lauri pe cîmpul literaturii și al artelor frumoase. Numărați femeile cari să fi făcut ce-vă în știință și în filosofie. Sînt, dar foarte rari! De obicei iese mai mult reflectă de cît cre-

cază. Cele mai multe sînt atît de subjugate de impresi-binalitatea lor senzitivă și morală, în cît nu mai găsesco timp să gîndească.

Unii anomiști au zis că iele au nervii mai groși, măduva spinăreii mai voluminoasă (încă un caracter de inferioritate). Nu ie destul de dovedit, dar s'ar potrivii cu senzațiile lor ascuțite și cu gustul lor obișnuit. Ce iubire pentru lucrurile bătătoare la ochi, pentru pene, panase, cordele, parfumuri, muzică, mătasă, catifea și pentru rochiile prea lungi ori prea scurte!

De abia îndrăznesc să merg mai departe. Toți cei ce au călătorit în Africa, au observat că selbatecii au gust înfocat pentru danț. Îl vezi pe Negru, din firea lui leneș, sărind din toate puterile ceasuri întregi, la sunetul unei muzici nebune, pînă ce cade istovit, pe jumătate mort de osteneală. Și Dr. Pruner-Bey seamănă pe femeea europeană cu Negrul.... Cetitoriile fost'ăi vre-o dată la bal la Paris?

. Dar, să ne oprim. Chiar pînă acuma mă tem că am zis prea multe. Totu-și ar fi poate bine să observăm niște chestii secundare, de exemplu: dacă ie de dorit ca deosebirea di'ntre bărbat și femeie să scadă mereu, și în treacăt zie că da; dacă o educație mai bărbătească, mai științifică, o măritare mai tirzie ar putea aduce asemenea rezultat, ceea ce pare adevărat;—căci deosebirele craniene în ambele sexe sînt mult mai neînsemnate poate la sate de cît la orașe; în sfîrșit, din punct de vedere de folos social, ne-am putea întrebă, dacă niște flinți neegale trebuie să se bucure de acelea-și drepturi civile și politice; dar aceasta ie o chestie așa de grozavă, că nu se poate hotărî în palme. Să rămănem aice. Și acest articol nu ne dee demonilor, ție-se samă de intențiile noastre nevinovate! Ori cum ar fi, spunem că, scriind cele de mai sus, nu am voit a face nici o aluzie lovitoare ori satirică, așa

*) Pînă acuma s'a întîmplat tocmăi din contra. Cu cît o rasă se civilizează cu atîta volumul cranial al bărbatului întrece pe al femeii (G. Lebon *Variația volumului crăierului etc.*)

că nici n'am gîndit la Doamna X. Jurăm pe Minerva cu ochii verzuî!

(Traducere din „Science et Materialisme“ par Ch. Letourneau“)

SOFIEA NADEJDE

IEPURELE de la BUCOVĂȚ

Multe năzdravăniî am cetit în „Scoala rurală“ de la Craiova, dar acum, de un timp, a căleat, se vede, într'o urmă rea, de vreme ce publică o bucată șterpelită din „Convorbiri literare“ No. 1 Ian. 1884 și de la 1 Fevr. 1885!!

Ie vorba de una din schițele lui *W. de Kotzebue*, intitulată *O istorie țărănească* și tradusă în românește de A.—Dl. negustoriu literar și a intitulat marfa: „*Istoria lui Toma Ciocârlan*, istorie originală de *F. Niculescu* inv. comunei Bucovățu.“ Cred că ie ne-tăgăduit planul D-lui Niculescu, D-sa vra să se împodobească frumșel cu lucrările altora; ar fi deci de prisos să-l lăsăm să se ră-țoească mai îndelung cu ciocîrlanul cel furat; să-i stric deci pe-trecea de pe acuma! Ciudat lucru! bună idee mai are Dl. Niculescu despre cetitorii „Scolii rurale“, și se năzare că nime nu va fi cetit „Convorbirile literare“, afară de D-sa. Halal de moralitate! Minunată pildă mai dă Dl. învățatoriū copiilor ce-i sînt încredințați! Bine se ține de deviza revistei: „lucră și speră!“ Dl. F. Niculescu a lucrat, nu știu înse de s'a așteptat să ajungă în mînele lui Ver-rax. Dar peștele de la cap se'mpute, alții cocotați sus sus au dat exemplu.

Să dăm drept dovadă următoarea bucată.

Convorbiri Literare

No. 1 Ian. 1884

O istorie țărănească

de

W. de Kotzebue

trad. de A.

— Ce faci Casandro? întrebă
în sfârșit Sava.

— „Bine, response fata.

Scola rurală

No. 7 Dech. 1, 1885

Istoria lui Toma Ciocârlan

istorie originală de

F. Niculescu

învățător comunei Bucovăț

Ce faci Casandro? întrebă în-
stîrșit Sava.

— Bine response fata
Apoi schimbară câte-vă vorbe

Apoi schimbare câte-vă vorbe despre vreme. După ce se întrebară însă unul pe altul, cum le merge vitelor și sfârșire astfel cu tot ce se spune de obicei, întrebă flecăul :

— Mai ții minte despre ce ne-a fost vorba când te am întâlnit alaltaeri la fântână?

Casandra tăcu. La acea fântână ei își destăinuiră pentru întâia dată simțirile lor.

— „In septămăna Paștilor, urmă Sava, am să mă rog de părintii mei să vorbească cu taică-teu. Imi ești dragă, vreau să te iau de nevastă.

Casandra tăcea mereu și-și făcea de lucru cu degetele, par'c'ar fi trebuit să rămăe în veci netrebnice pentru ori ce altă treabă pe lume; ochii erau mereu tîntiți asupra cismelor celor mari care eșeau lipsite de ori ce formă de sub rochia de stambă.

— De ce nu spui nimic?

Iubești pe vre-unul din flecăii noștri mai mult decât pe mine?

Fata își acoperi gura cu colțul basmalei de gât, clătina din cap și se repeși spre casă cât de iute putu, cu cismele cele uriașe. Sava se uită după dînsa cu ochii plini de bucurie,—avusese clipite de fericire cerească!

despre vreme. După ce se întrebară însă unul pe altul, cum le merge vitelor și se sfârșiră astfel cu totul ce se spune de obicei și întrebă flecăul.

„Mai ții minte despre ce n'a fost vorba când te am întâlnit alaltaeri la fântână?

Casandra tăcu. La acea își destăinuiră ei pentru întâia dată simțirile lor.

„In septămăna Pascelor, urmă Sava, am să mă rog de părintii mei să vorbească cu taică-teu. Imi ești dragă, vreau să te iau de nevastă.“

Casandra tăcea mereu și-și făcea de lucru cu degetele, par'c'ar fi trebuit să rămăe în veci netrebnice pentru or-ce alt lucru pe lume; ochii erau mereu tîntiți asupra cismelor celor mari care ieșeau lipsite de or-ce formă de sub rochia de stambă.

„De ce nu spui nimic? Iubești pe vre unu din flecăii noștri mai mult de cât pe mine?“

Fata își acoperi gura cu colțul basmalei de gât clătina din cap și se repeși spre casă cât de iute cu cismele cele uriașe. Sava se uită după dînsa cu ochi plini de bucurie, avusese momente de o fericire cerească.

Și tot așa merge copiatul înaintea! In No. 7 din „Școala rurală“ mai sînt încă 86 de rînduri cari corespund cu 115 rînduri din „Convorbiri literare.“ Nu vă apucați înse de gîndit rele pe sama d-lui Niculescu: n'a schimbat D-sa, ci rîndurile din „Convorbirile literare.“ sînt mai scurte de cît cele din „Școala rurală.“

Păcat ne ar fi să obijduim pe acest „colaboratoriu pentru progres!“ Tot a schimbat unele cuvinte, ba încă pe unele le-a înlocuit foarte cu șic! Chiar și ortografia „Convorbirilor“ a fost supusă la prefaceri une-ori hazlii de a binele. Cetitorii vor putea găsi în rîndurile puse față în față următoarele prefaceri: cuvîntul *clipete* în *momente*, *urieșe* în *uriaeșe*, *iubești* în *iubesci* (de ce cu șe nu se știe. Se nu ieră de ajuns?) *ierau* în *iereau*, *ești* în *esci* (a-icea chiar ie de mirare, căci se zice *ieste* la pers. a III-a), *fântână* în *fântână*, *obiceiu* în *obicei* (de ce a pus la recoare pe bietul *u*, n'am putea spune), *și-și* în *șiși* (bietul apostrof! mulți îl ieau în deșert!)

În bucata cealaltă, pe care n'am mai pus'o în două coloane găsim cuvîntul *vornic* înlocuit prin *primariu*. A avut, se vede, gînd să mute timpul întîmplărei, dar a uitat să schimbe și toate celelalte. Fraza „femeile cuprind locul ramas gol din dărătul lor...“ a înlocuit'o prin „femeile *cuprinsă* locul ramas gol *înapoia* (?) lor....“ În loc de „Ei găsiră prilej să *stea* mai multă vreme împreună.“ a pus: „Ei găsiră prilej *pentru a sta* mai multă....“ etc.....

Istoria cea originală a lui Toma Ciocîrlan nu-i sfîrșită încă și, dacă va mai ieși de acuma înnainte, ar fi foarte potrivit să se tipărească încheerea de a dreptul din „Convorbiri“ și numele pretinsului autoriu să-l dea Naibeî. Ferice de instrucția rurală! Înainte!

Verax

O formă veche românească păstrată la Istrieni.

O remășiță din vechea limbă românească s'a păstrat la Romînii din Istria, cel puțin la unii și anume de bună samă la cei din Susgnevizza (de unde ieră *Mathias Glavina* de

la care a strîns material Dl. Dr. Theodor Gartner) și până la un punct și la cei din Brdo (de unde a cules material Dl. Dr. Antonio Ive). Amîndouă culegerile le cunosc după publicația lui Fr. Miklosich intitulată „*Rumunische Untersuchungen*. 1. Istro-und Macedo-Rumunische. Sprachdenkmähler Wien 1881.“

Lambrior a susținut că în limba romînă veche a fost declinare cu cîte două cazuri la fie-care număr atît pentru substantivele bărbătești cît și pentru cele femeiești. Despre chestia aceasta am scris într'un articol intitulat „Declinarea cu două cazuri în românește,“ în „Contemporanul“ anul II-lea; dar atunci nu m'am folosit nici de limbile romanice în deajuns și nici de dialectul istriean; vreau să îndrept acuma acele lipsuri.

La declinarea subst. în *ă* a dovedit Lambrior că forma cu *ă* iese acuzativul latinesc în *am*, iar forma cu *e* (de la G și D singurit) nominativul în *a*. La începutul limbii nominativul ieră (la clasa I-a) în *e* și forma cu *ă*, cu sau fără prepoziții, se întrebuintă pentru G. D. Ac. și Ablativ. La înmulțit forma cu *i* ieră nominativ, iar forma cu *e* (din acuzativul *as*) exprimă acelea-și cazuri ca cea în *ă* de la singurit.

Asupra dovezilor aduse în această chestie iese puțin de adaus. Nu-î cu puțință de păstrat îndoială în privința vechimei formei eu *i*, căci înainte de acest *i* consoanele au suferit prefaceri fonetice întîmplute înainte de amestecul Romînilor cu Slavii, adecă: *d*, *t*, *s* s'au prefăcut în *z*, *ț*, *ș* (exemplu: *roțî*, *cășî*, *cozî*) Apoi, deși a-zî nu găsim amîndouă formele (cea în *i* și cea în *e*) la toate substantivele femeiești; dar, cu cît cercetăm mai mult texturi din veacurile trecute, cu atîta se înmulțește numărul substantivelor cu amîndouă formele (*săgeate*, *judcate* etc. în citatele lui Ci-pariū etc.) și nu-î chip de scos foneticește formă în *i* din cea în *e*. Deci avem drept să admitem, pentru limba romînă primitivă, că substantivele din clasa I-a aveau la înmulțit două forme. Una din iese, cea în *e*, iese după legi fonetice din cea lat. în *as*, iar cea în *i* orî s'a făcut din

cea în *ae* (lunae=lună) ori pluralul în *ae* fusese înlocuit prin *i* (Lambrior spunea că asemenea finală pentru nom. înm. se găsește la declinarea I-a în diplome merovingiene). Inscripțiile și alte informații ne arată că latina populară nu cunoștea de cât N. și Ac. și că formă genetivul cu *de* și dativul cu *a(d)*; deci formă cu *i* trebuie să fi fost cazul subiect și cea cu *e* forma regim în limba româna primitivă.

La singuritățile cuvintele *vespe* (*vespa*) și *carte* (*charta*) ne arată că formele cu *e* au fost la singuritățile caz subiect, alt-feliu nu treceau la decl. a III-a în aceeași însușire; pe urmă numele proprii bărbătești: *Stele(a)*, *Ruge(a)*, *Corde(a)* *Negre(a)* etc. trebuie să fi fost nominative, când au fost luate ca proprii.

Asupra acestei clase de substantive nu vom aduce decât material nou.

Să trecem la clasa a II-a.

La clasa a II-a la singuritățile nominativul și acuzativul au trebuit să se confunde, căci din *pelos* (*pilus*) și *pelom* (*pilum*) tot *peru* a trebuit să ieșă. Dacă *o* din *pelo(s)* s'a păstrat mai îndelung de cât cel din *pelo(m)*, nu știm cu siguranță; dar lucrul ar fi cu puțință, chiar sînt și oare-cari fapte în această privință. La înmulțit forma cu *i* de la noi nu poate fi de cât cazul subiect format din nominativul latinesc. Dar cazul regim, din acuzativul în *os*, ar fi trebuit să dea o formă în tocmăi ca la nom. singuritățile. Forma aceasta înse lipsește cu desăvîrșire (pe cât știm) în Dacia lui Traian (a-zî și în texturi vechi) pe cât și în Macedonia, Tesalia, Epir etc.... Tocmai această formă credem noi înse că am aflat-o în culegerea d-lui *Th. Gartner* citat mai sus.

Înainte de a da dovezi în această privință, să vedem ce ne arată celelalte limbi romanice.

Se știe că în limba franceză veche ieră declinarea cu două cazuri, de pildă cuvîntul *fiu* avea: la singuritățile *fiis* (caz subiect din *filius*) și *fil* (caz regim din *filium*), iar la înmulțit *fil* (caz subiect din *fili*) și *fiis* (caz regim din *fi-*

lios).—În „Romania,” No. 54, pag. 291, 1885, iese o dare de samă de Dl. P. M. despre un articol în care dl. Armitage arată formele declinării cu două cazuri în limba provençală din veacul al XII-lea. Iată formele: *amatz* (caz subiect din *amatus*), *amat* (caz regim din *amatum*); *amah* (caz subiect la plural din *amati*) și *amatz* (caz regim din *amatos*). Dl. P. M. citează tot acolo multe exemple de ființarea cazului în *i*,—cazul celălalt există mai obișnuit. Așa într-o cartă scrisă la 1256, în arondismentul Rodez, se află *li predichi seniori encolpadi*. În noul testament al Abligenzilor, păstrat la Lyon, se află *mouti* și *moti*=multi (pop. molti). În *Leys d'amors* (II 204) se citează formele: *beli, mali, soli, blanqui* etc. ca nelegitime. Chiar a-zî iese la Provençală forma cu *i* înaintea de consoane, iată un exemplu din Mistral: „mai *pauri* marin que nous fara;” înaintea de vocale se adaugă după *i* un *s* analogic: „*pauris* amo plourouso’,.....—În spaniolește s’a păstrat acuma numai cazul regim în *os*: *los suegros—socrii*.—În italianește s’a păstrat ca regulă numai cazul cu *i*: *nidi, uceli* etc. Dar în toate acestea limbi tot se pot afla urme din vechea declinare. La sing. sînt substantive în *os* (puține), acestea sînt vechi nominative (corespund lui *us* elasic): *dios, Carlos, Burgos* (Diez); cele mai multe înse sînt în *o* și reprezintă acuzativul sing. și, chiar dacă nu s’ar afla, compararea tuturor limbilor romanice ne dovedește că în latina populară iese forma cu *i* și cea cu *o* și că unele limbi romanice au păstrat până a-zî pe cea cu *i*, și altele pe cea cu *o*; altele, cel puțin până la un punct și până la un timp, pe amîndouă; deci trebuie de admis că pierderea declinării s’a făcut în fie-care limbă a parte și că multe sute de ani toate vor fi avut amîndouă formele.

Dialectul istriean iese unul din cele ce a păstrat dovedă materială că și Romîni au avut amîndouă formele (*i* și *o* ori *u*) până foarte tîrziu; iese de crezut că până pe la 1000 măcar.

Iată mai întăi cîte-vă exemple cari dovedesc că au

forma sfârșită în *i*: *tot, toț*. Forma întâia este bărbătească sing., adoua înm. Dl. Gartner scrie cu *ts* pe *ț* al nostru și *t* nu s'a putut preface în *ț* de cît înaintea de *i*. (La Gartner *z* nu ie sigur, D-sa ne spune că se aude *j* și *z* făcî regulă. Despre *ț* iese de notat că I. Maiorescu ține pe *ț* (pentru *ce; ci*) sunet mijlociu între *ț* macedonean (*terbu*) și *ce* al nostru (cerb); Tot așa iese cu următoarele: *zurat* — *zurăț* (jurămint); *strint* — *strinț* (strimt); *mușat*, *mușăț* (frumos); *bugat*, *bugăț* (bogat); *misat*, *misăț* (vis); *curat*, *curăț* (curat); (pe *i* de la început îl socoate deosebit de al nostru) *îmflat*, *îmflăț* (îmflătură); *zazet*, *zazăț* (deget), etc. După transcrierea D-lui *Ive* vedem că după acest *ț* se aude cel puțin une locuri un *î*. Forma articulată se deosebește prin aceea că are *i* întreg (în loc de *li* vechiu). Așa la unele din exemplele de mai sus avem formele articulate: *zurați*, *misăți*, *îmflăți*, *zazeți*, *prețți*, etc.

La substantivele și adiectivele ce au *c* (*k*) la singular încă se cunoaște forma cu *i*, de vreme ce găsim la Th. Gartner: *mic*, *miț* (p. mic) apoi *porc* are la înm. articulată și *porți*, decî se poate presupune o formă nearticulată *porț* (p. porci) care, dacă nu iese acuma, trebuie să fi fost în trecut. Tot ca la *porc*, găsim la *buric*, *nuc*..... pluralele articulate *buriti*, *nuți* și trebuie să le presupunem și formele nearticulate *burit* *nuț*....

Mai putem da exemple sigure de înmulțit în *i* la substantivele ori adiectivele ce au fost la singular în *el*. Așa: *vițel*(l), are *vițely*, ca formă nearticulată, și *vițelyi*, ca formă articulată; adj. *gre(r)u* are la înm. neart. *grely*; *cal* n'are forma *caly* la înm. nearticulat, dar forma art. *calyi* dovedește că a avut'o; *porțe*(l) are *porțely* la înm. neart. și *porțelyi* la articulată.

Tot așa aflăm și la cuvîntul *socru*, care are la înm. nearticulat *socri*.

Despre alte substantive nu putem vorbi, căci poate să fi fost după consoană un *i* scurt pe care nu l'a simțit urechea culegătorului. Poate înse chiar să nu fie, căci la adj. găsim *i* după acelea-și consoane, după cari nu-l aflăm la sub-

stantive: *albi, orbi, buri, taliani*, deși ie de temut, poate, adiectivele vor fi fost articulate.

După acestea să trecem la formele în consoane și deci în vechime cu *u* (o din os).

La substantivele în *t* aflăm la înmulțitul nearticulat o formă cu *t* ne schimbat, adecă după care n'a fost nici o dată *i*: *zurat* are la înm. neart, și *zurat* pe lângă *zurat*; *îmflat* are *îmflat* pe lângă *îmflat*; *suflet* are la înm. neart. numai *suflet*; *curat* are și *curat* pe lângă *curat*; *prevt* are numai *prevt* și forma *prevt* trebuie să o presupunem numai după cea art. *prevți*.

La substantive în *c* (*k*) găsim la înm. pe lângă forma în *ț* și una în *c* (*k*), ba la unele se află numai forma cu *c* (*k*): *porc* are la înm. neart. numai *porc* și forma *port* o deducem din art. *porți*; *nuc* are numai *nuc* și *nuț* o deducem din *nuți* (art.); *amic* are și *amic* și *amiț*.—Adiectivele în *c* au numai forma în *ț*, substantivele mai numai pe cea în *c* (*k*). Central University Library Cluj

Am arătat cum unele subst și toate adiectivele în *l* au la înm. o formă în *ly*, la cuvântul *cal* forma *caly* se poate deduce numai din cea articulată *calyi*, pentru nearticulat Th. Gartner citează numai *cal*.

La substantivele celelalte aflăm mai numai forma fără *i*: *per* (în. neart.) *lumer, vir, fețor, lup, spir*, etc.

Însemnat iese cuvântul *socru* care la înmulțit are *socru* și *socri*.

Din cele spuse urmează că la Istrieni s'a păstrat pe lângă forma cu *i* și cea cu *u*, fără înse a avea deosebire de caz. Mai numai la substantive găsim forma acesta cu *u*, dar mai rar o au și adiectivele. Din pricina acestei forme aflăm și subst. articulate la cari consoanele n'au suferit prefacerile obișnuite înainte de *i*. Așa se zice: *misati* și *misati*; *zazeti* și *zazeti*; *ficati* și *ficati*; *buriki* și *buriti*. Ba unele au numai forme de acestea, așa găsim *euki* și nu *cuti*, etc.... Aceste plurale articulate sau făcut prin alipirea lui *i* lângă forma care avusese din ve-

chime *u*; sub înriurirea pluralului *nuc* s'a făcut forma articulată *nuki*, după analogia dată de *nuț-nuți*.

Acuma credem deplin dovedit că *lu* de la înmulțitul articolului nu poate fi de cât *los* prefacut în *lu*, cum am zis în articolul din No. 17 și 18 al „Contemporanului“, anul al IV-lea.

La pronumele personal de la persoana a treia găsim sing, *ye* cu înțeles de *iel*, *pre ye* și *aye* (*a* iese prepoziția *ad*) în înțeles de *mie*; la înmulțit *yely* pentru nominativ, *yel* pentru acuzativ și *ayel* pentru dativ. La singuritul *ye*, *l* s'a pierdut după o lege specială istriiană ca și la *vițel*, *porțel*, etc, Minunată iese forma *yel* de la înmulțit. Această formă vine fără îndoială din *ellos* (clasic *illos*). De ce și-a păstrat înse pe *l*? Poate să fie pricina numai silința de a deosebi singularul de plural, dar *mie* nu-mi vine să cred, când văd că de asemenea lucru nu s'au îngrijit la substantive. Poate că *ye* corespunde cu *illum* (*ellom*) și *yel* cu *ellos* (*illos*).

Avem deci dreptul a admite că în limba română veche, înainte de despărțirea în dialecte, erau pentru înm. de la decl. a II-a terminațiile: *i* și *u*.

(va urmă)

JOAN NADEJDE

Cite-va povești rusești despre strigoi.

Am publicat în „Contemporanul“ un număr mărișor de povești despre strigoi; n'am închiet articolul, pentru că am avut de gând să asemănez poveștile noastre cu ale altor popoare. Acuma voi traduce pentru „Contemporanul“, cite-va povești din „Contes populaires de la Russie recuellis par M. Ralston, du British.Museum“ și a-nume după traducerea franceză a lui *Loys Brueyre* Paris. 1874.

DRACUL

Ieră o dată o babă și un moșneag. Aveau o fată și o chiemă Marusia. În satul acela ieră obiceiū, cine știe de cînd, să serbeze ziua sfîntului Andreiū.

La ziua aceasta se strîng fetele la casa uneia di'ntre dîsele. Făc plăcinte (pampuște), și petrecerea ține toată septămîna, ba une-orî și mai mult.

Ziua sfîntului sosise, fetele din sat, după obiceiul cel vechiū se adunară la casa uneia di'ntr'insele. Unele pregătiră băutură, altele frămîntară aluat și făcură plăcinte.

Sara, flăcăii veniră și ieī, aducînd lăutari și băutură. Se puseră pe petrecut și pe jucat. Toate fetele își aleseră cîte un flăcău și jucău. Singură Marusia, cea mai frumoasă din toate, ședea la o parte.

În curînd întră în casă un flăcău minune de frumos. Fața lui îi ieră albă și rumănă; purta strae bogate și alese.

— Sănătate! fetelor, zise ieī.—Sănătate, flăcăule, îi respunseră.—Văd că petreceți.—Poftim și pe Dumnea-ta.

Atunci flăcăul cel străin scoase din buzunariū o pungă plină cu bani de aur, trimese de aduseră alune, turtă-dulce și băutură. Pofti pe toți să iee din daruri. Apoi jucă. Îți iera mai mare dragul să-l prăvești. Marusia îi plăcu mai mult di'ntre fete; de aceea stătu numai pe lîngă dînsa.

Veni vremea să se ducă fie-care a casă.

—Marusia, zise ieī, vină de mă petrece o leacă.

Iea ieși după dînsul.

— Marusia, draga mea, ai voi să te măriți cu mine?

— Dacă vrei să mă ieī, ieu merg bucuroasă după Dumneata; dar de unde iești?

— Ieu is din cutare loc, și-s la o dugheană.

Apoi își ziseră buna sara și se despărțiră.

Cînd veni Marusia a casă mă-sa o întrebă:

— Fată hăī, petrecut'ai bine?

— Da, mamă, ba încă am să-ți spun ce-vă bucurie.

A fost la petrecere un flăcău din vecinătate și bogat. Mi-
zis că mă iea.

— Ascultă Marusia, mine când îi merge la șezătoare
iea un ghem de ață, fă-î laț la capăt, și, când vei ieși ca
să-l petreci, prinde-î lațul de vre un bumb, apoi lasă să
se depene ghemul. Pe urmă n'ai de cît să te ieși după
ață și ai să știi unde șede.

A doua-zi, Marusia merse la șezătoare. Nu uită nici
ghemul. Flăcăul veni și iel.—Buna sara Marusia—Buna
sara, respunse fata.

—Jocurile și danțul începură iea. Mai mult încă de
cît în sara di'ntăiū, se ținu numai de Marusia.

Veni vremea să se împrăștie pe a casă.

— Marusia, zise străinul, haide și mă petrece.

Iea ieși în drum, și când se despărțeau, îi prinse la-
țul de-un bumb.

Iel se duse în treaba lui, iear fata stătù pe loc și
lăsă ghemul să se depene. După ce s'a gătit ghemul, se
luă pe ață ca să afle unde-î șede pețitoriul. Di'ntru'ntăiū
ața ieră întinsă pe drum și trecea peste garduri și peste
șanțuri; apoi ajungea la o beserecă; în sfîrșit, se urcă
peste ușă.

Marusia încercă să deschidă; ușa ieră închisă. Merse
di'ndosul beserecei, găsi o scară, o răzămă sub o fereastă
și se sui să vadă ce se petrecea în lăuntru beserecei.
Cînd se uită, văzù pre pețitoriul iei mîncînd un mort a-
dus chiar în ziua aceea în beserecă,—Încercă să se co-
boare încetișor pe scară; dar de frică greși de făcù zgo-
mot. Atunci alergă cît ce putù; i se părea că o fugă-
rește cine-vă. Ieră aproape moartă cînd ajunse a casă.

Adoua-zi mă-sa o întrebă:

— Iei, Marusia, fost'a flăcăul?

— L'am văzut, mamă, respunse iea. Totu-și nu spuse
tot se știea.

Dimineața, Marusia stătea la îndoală să meargă la
șezătoare ori ba.

— Mergî, îi zise mă-sa, și petrece cît mai iești ti-

nără. Merse deci fata la șezătoare. Dracul ieră și iel; jocurile, danțul, veseliea începură din nou, ca și în celelalte seri. Fetele nu știau despre cele întâmplate. Când se despărțiră ca să meargă pe la casele lor:

— Hai, Marusia, zise dracul, petrece mă.

Iea se temeă și nu se urni din loc. Atunci toate se apropieră de dinsa.

— Dar ce gîndești? nu cum-va te-ai făcut așa de fricoasă?—Du-te și petrece flăcăul!

Nu ieră chip de scăpare. Ieși deci, neștiind ce se va mai întâmpla. Cum au ajuns în drum dracul începă a o întreba:

— Ai fost noaptea trecută la besorecă? — Nu.

— Ai văzut ce făceam?—Nu.

— Tare bine! mine are să moară tată-tu. Și zicînd aceste vorbe se făcù nevăzut.

Marusia se întoarce a casă înrîstată de tot. A douazi de demineată, găsiră pe tată-su mort.

Marusia și cu mă-sa plinseră și se bociră. Apoi puseră pe bietul mort în secrii.

Sara mama Marusei se duse la popa, iar Marusia remase singură a casă. În curînd o prinse frica și, ca să nu stea singură, se duse la șezătoare. Dracul venise mai înaintea.

— Buna sara, Marusia, ce iești tristă? o întrebareă celelalte.

— Cum să fiu veselă? mi-a murit tata!

— Biata fată!

Toate o căinau. Diavolul, și iel, o căină, parcă n'ar fi fost iel de vină.

În curînd se împrăștiă șezătorea.

— Marusia, zise dracul, hai și mă petrece.

Fata nu vroea.

— Dar ce ți-a venit în cap, copilă? îi ziseră celelalte fete, punîndu-se pe lîngă dinsa ca să meargă.—De ce te temi? Mergi și-l petrece.

Ieși. Cum ajunseră în uliță:

— Spune-mi, Marusia, fost'ai la beserecă?—Nu.

— Și ai văzut ce făceam?—Nu.

— Tare bine! mine are să-ți moară mama.

Zise și peri de qi'nainte-i. Marusia se întoarse a casă mai măhnită încă. Noaptea trecu; a doua zi demineată, când se trezi, găsi pe mă-sa moartă! Se boci toată ziua, și când apuse soarele și se făcu noapte, Marusia se temu să stea singură; merse deci la șezătoare.

— Ce ți-i? Țești măhnită de tot, îi ziseră fetele.

— Cum ași putea fi veselă? Ieri a murit tata și a-zi mama!

— Sărmana fată! nenorocita de dînsa! strigară cu toatele și cătau s'o mîngie.

Veni ceasul să se despartă.—Marusia, zise diavolul, haide și mă petrece.

Atunci ȳea ȳeși după dînsul.

— Spune-mi, fost'ai la beserecă?—Nu.

— Și ai văzut ce făceam?—Nu.

— Tare bine! mine sară ai să mori tu.

Marusia petrecu toată noaptea cu celelalte fete; demineată se sculă și se gîndi ce să facă. ȳși aduse aminte că avea o bunică, tare bătrînă, care orbise de mulțime de ani. Am să cer sfaț de la dînsa, zise ȳea; apoi merse la bunică-sa.

— Buna ziua, bunică, zise ȳea.

— Buna ziua, nepoată. Ce noutăți aduci? cum se laudă tată-tu și mă-ta?

— Au murit amîndoi, bunică! response fata. Apoi îi povesti toată pățenia.

Baba ascultă și zise:

— Drăguță, mergi iute la popa și cere că, dacă vei muri, trupul să nu ȳi-l scoată cioclii pe ușa, dar să facă bortă sub prag și pe acolo să te ducă. Și cere de asemenea să fii îngropată la crucea drumurilor, acolo unde se întîlnesc patru drumuri.

Marusia se duse la popă, plinse amar și-l făcu să-i făgăduiască că va face așa cum o sfătuisese bunică-sa.

Apoi se duse a casă, cumpără un secriiū se culcă într'însul și muri.

Atunci, merseară de chiemară pe popă, și îngropară întâiū pe tata și pe mama Marusiei apoi pe Marusia însă-și. Scoaseră trupul pe sub pragul ușei și-l îngropară la crucele drumului.

Puțin după acestea trecū pe lângă mormîntul Marusei un fecior de boeriū. Pe mormînt crescuse o floare minunată, mai frumoasă de cît toate florile ce văzuse iel până atunci. Boieriul zise slugei sale:

— Mergi și dezgroapă floarea cu rădăcinī cu tot vom lua-o a casă și o vom pune într'o oală frumoasă; poate nu s'a vestezi.

Apoi, dezgropară floarea, o duseră la dinșii a casă, o puseră într'o oală jmălțuită și o așezară pe fereastră.

Floarea se făcū mai mare și mai frumoasă. Într'o noapte se întîmplă ca sluga să se uită pe fereastră. Văzū un lucru minunat. De o dată floarea începū a tremură, apoi se prefăcū într'o fată frumoasă. Floarea ieră frumoasă; dar fata o întrecea; imblă prin odaie, căută de mîncat și de băut, bău și mîncă, apoi bătū din picior și se făcū floare ca mai înainte! Se duse apoi la fereastră și se așeză la loc pe creangă.

Adoua-zi, sluga spuse stăpînului ce minunī văzuse în timpul nopței.

— Iei, frate, zise tînărul, de ce nu m'ai sculat? La noapte vom sta amîndoi de pîndă.

Sosi noaptea; nici unul nu dormi, stătură treji și unul și altul. La miezul nopței floarea începū a tremură, se rupse de pe creangă, căzū jos și se prefăcū în fată. Apoi merse de căută de ale mîncărei și băutură, și se puse să șadă la masă. Boieriul cel tînăr se răpezi la dînsa și o apucă de mîni. Nu se mai putea sătură de prăvit la frumuseța iei.

A doua zi spuse părinților.—Vă rog, dați-mi voie să mă însor. Mi-am găsit femea.

Părinții îi dădură voie. Cît despre Marusia, iea zise:

— Nu vreau să-ți fiu femeie, de cît dacă te învoiești ca, timp de patru ani, să nu-mi ceri să merg la beserecă.

— Foarte bine! zise iel.

Apoi se căsătoriră și trăiră bine un an, doi. Marusia făcù un copil. Acumia, o dată, ierau la dînșii mai mulți prietenî. Petrecură, băură. Fie-care își laudă femeea. Femeea cutăruia ieră frumoasă, femeea celuialalt și mai frumoasă.

— Ziceți ce vroiiți, zise cel de gazdă, dar nu se află pe lume femeie mai frumoasă de cît a mea.

— Frumoasă, da, făcură ceialaltî, dar îi păgină.

— Cum păgină?

— Iea așa! unde merge vre o dată la beserecă?

Bărbatului Marusiei nu-i plăcură de feliu aceste vorbe. Așteptă până duminică, și atunci zise să se îmbrace că au să meargă la beserecă.

— Nu-mi pasă de ce respuns ai putea da, îi zise, mergi și te gătește îndată. Se îmbrăcară și merseră, bărbatul intră și nu văzu nemică deosebit. Dar Marusia cînd se uită în prejur, zări pe diavol stînd la fereastră.

— În sfîrșit ai venit, strigă iel; adă-ți a minte de trecut.

— Ai fost la beserecă?—Nu.

— Și ai văzut ce făceam?—Nu.

— Tare bine! Mine are să-ți moară bărbatul și copilul.

Marusia să răpezi afară din beserecă și alergă la buinică-sa. Baba îi dădù două șipușoare, unul cu aghiazmă și unul cu apă vie și o învătă ce să facă. A doua-zi bărbatul și copilul muriră. Atunci demonul veni la dînsa și o întrebă:

— Spune-mi, fost'ai la beserecă?—Da.

— Și ai văzut ce făceam?

— Da. Mîncăi un mort.

Zise așa și-l stropi cu aghiazmă. Într'o clipă se făcù diavolul pulbere și cenușă pe cari vîntul le împrăștié.

Apoi Marusia stropi pe bărbatu-su și pe copil cu apă vie: îmvieră pe loc.

Și de atunci, n'au mai știut nici de supărare nici de chin și trăiră toți mulți și fericiți ani.

traducere de ȘTEFAN YASILIU.

De prin lume adunate și la lume ieară-și date

Discuții gramaticale și de altă natură cu Dl. Morna, redactor en chef al „Liberalului“.

În trei numere a găzduit „Liberalul“ un articol al D-lui Morna, articol intitulat „O Răfueală.“ Poate că vor zice unii că asemenea articole nu interesază pe cetitorii „Contemporanului“; noi nu sîntem înse de această părere, fiind că va fi vorba de ortografie, chestie care pasionează pe tot Românul cult, și fiind că această discuție de acum va lumina principiile ce ne călăuzesc pe noi, cei de la „Contemporanul“, în luptele noastre zilnice. Rugăm așa dar pe domniile cetitori să fie plini de răbdare și să ne asculte cu de a mînuntul.

Să cercetăm deci mai întâiu ortografia D-lui Morna și, spre mai mai mare siguranță, să luăm chiar articolul D-sale, *Răfueala*.

Cum scrie D-sa pe sunetul însemnat în alfabetul chirilic prin \mathfrak{P} ori \mathfrak{X} ?

În mai multe feliiuri.

1) Pe *i* de la începutul cuvintelor îl scrie, ca un simplu colaboratoriu de la „Contemporanul“, cu *i*. Nu ține samă, cît îi negru sub unghie, de vocala mai veche din care acest *i* se va fi făcut. Iată și dovezile: *înprăstie*, *intrebuintează*, *intreagă*, *însă*, *il*, *incadrez*, *în* (de o sumedenie de ori), *însăpăimântat*, etc. Cîte-va locuri unde găsim *i* fără circumflex, le luăm ca greșeli de zaț și de corectură. Cum că nu ține samă de vocala veche, se vede, între altele, de pe cuvîntul *intăi* *l*, în care vedem pe *i* începătoriu scris cu *î*, deși Dl. Morna, nu ne îndoiim, știe că forma latină populară a cuvîntului a fost *antano*. Acest *i* începătoriu se scrie deci fără grijă de istoria limbii, întocmai ca și cînd Dl. Morna ar fi simplu fonetist. Nu mai stric vremea de geaba spunînd că toți acești *i* începători s'au făcut din *a* și că *a* s'a făcut din *e* începătoriu și că latinește popular se zicea: *en*, *entrare*, *emplere*, *emperator*, etc. Aceste lucruri, elementare în știința filologică, nu pot fi de cît metafizică și carte în-

chisă cu șapte peceti pentru Dl. Morna.—2) Dl. Morna scrie regulat: *cuvânt, pământ înspăimântat*.... Aice alt principiu! A făcut tânărul domn o tumbă! Pentru a scrie sunetul *i* cu *e* trebuie să admită căutarea vocalei originare până în latinește; pe când la *i* începătoriu, cum ați văzut, nu se sinchisea de asemenea lucruri! Să nu ne descurajăm, sîntem de abiea la început și ieată-vă pe Dl. Morna cu un picior în lagărul fonetiștilor și cu celălalt în al Ciparienilor pur sang.—3) Scrie cu *e* gerundiul verbelor de la conj. a II-a și a III-a: *cunoscînd*Dl. Morna se iese aice de pe familia cuvîntului (Adecă se ține de alt principiu! D-sa are principii nu șagă! Nu-i fie de deochi!) Nu zic că și-a închipuit cum-vă că *e* s'a făcut la aceste vorbe din *e*, presupun că a auzit povestindu-se că s'a dovedit și răsdovedit pieirea gerundiilor în *endo* și înlocuirea lor prin *ando*. 4) La următoarele cuvînte: *rînd, nevréstnici, strîns*....vedem ieără-și *i* însemnat prin *ê*. Pentru care pricină? Pentru *rînd* se vede că a socotit de cuviință a-l urmări până în ungurește, pe *nevréstnici* până în rusește, ieare pe *strîns* până în latina populară!! Alte principii! Dar, D-le Morna, de ce se urmărești pe *strîns* până în latina populară, dar nu și pe *în, întâiu* etc?! Aice să răspundeți, să vă vedem talentele oratorice!... D-le Morna, asta se chiamă la D-ta *ortografie*? Mai ziceți că zecării sînt de vină? Ieată ce vrea să zică *neconsequență destrăbălată*! 5) Celălalti *i* i-a scris cu *á*. În *sămîntă* cred că a fost *lapsus calami*.

Să cercetăm acuma ortografizarea sunetului *ɤ*!!

1) Cuvîntul *pecat* ne arată că Dl. Morna se coboară și aice une-ori până la latinește. Din familie ori din neologisme nu putea da peste *e*. 2) În următoarele: *numărul, adevărat, mă* etc se ține ori de familia cuvintelor ori se coboară până la limba latină. 3) În *răspund, rău*.... ține samă de latinește ori de forme dialectale. 4) În *supărat, arătat*.... scrie foneticește, căci nu se coboară nici la latinește nici nu ține samă de rudele acestor cuvinte (*supere, arete*...), rude cari arată un *e*. Consequență! 5) Cuvintele *să* (conj.), *însă*... le scrie cu *ă*, adecă foneticește, deși din latinește ori din dialecte putea afla vocala originară *e* și trebuia deci să scrie: *sě, însă*.... 6) Alți *ă* pe carii nu i-a putut înregimenta aiurea, i-a scris cu *ă*.

Diftongii *eu* și *oa* i-a scris ea și fonetiștii, uitînd că, după apucăturile D-sale, trebuia să-i scrie cu *é* și *ó*, de vreme ce în latinește ori în familia românească a cuvintelor i-ar fi găsit înlocuiri prin vo-alele originare: *e, o*. Pe *u* final nu-l pune! Frumos!

De pe vocalele studiate, cred că s'au încredințat cetitorii, ce *pot pourri* ori *olla podrida* ieste așa zisa ortografie a D-lui Morna!

Oare la consoane nu cum-va se va îndreptă?

Sunetul *z* îl scrie aproape totdeauna cu *z*, fie iel original *d*, ori *s*: *zice, zis, crezatori, auzi, azi, însercinez* (de ce nu *însărcinez*?), *un-spre-zecelea, ... amuzantă, rezervată...* Cuvîntul *năzdrăvanie* îl scrie de două ori *năzdrăvanie*, adică cu *sd* (Cine mai știe pricina! De ce la *vrastă* ține samă de rusește și la *năzdrăvan* nu? Taine nepătrunse! consecvență! știință h. Cuvîntul *presentă*, cu *s*, trebuie să fie greșală de zaț... de sigur!

Grupa *șt* o scrie pururea au *șt*, puțin îi pasa D-sale dacă în familia cuvîntului ori în latinește se afla *sc*: *trăește, învinovățește, cunoaște, mulțumește, cunoștință, etc...*

Pe *ț* îl scrie tot de auna ast-feliu, nu-i pasă de vine din *t* ori din *c*!

Cum se împacă, D-le Morna, fonetismul în privința scrierii consoanelor cu harababura de la voale? N'am drept să zic că n'aveți ortografie, ei pot pourri? Nu-i oare foarte la locul iei comparația lui Horațiu? N'ai zice că a cetit *Liberalul* și că vorbește de ortografia-vă?

Ascultă:

Humano capiti cervicem pictor equinam
Jungere și velit, et varias inducere plumas,
Undique collatis membris, ut turpiter atrum
Desinat in piscem mulier formosa superne,
Spectatum admissi risum teneatis, amici?

Și D-voastră ați voi să ni-l ținem?

* * *

Să ne întoarcem acuma la învinuirile ce ni se fac.

Despre Jupiter că a săgetat pe Niobea, bine voiește a vedea D-le Morna, în acel No. în care ați publicat o notiță despre aducerea unor statui la pinacotecă. Vă veți convinge că în *Liberalul* se face mitologie: numai calitatea lasă de dorit!

Despre punctuația noastră, că-i plină de lipsuri nu negăm. Lipsesc virgule, altele sînt puse, în loc de la locul lor, cu un cuvînt în urmă ori înaintea, lipsesc semne de întrebare și de exclamare etc. Această învinuire ie dreaptă. Înse, fiind că și noi știm antipatia zețarilor pentru virgule și pentru corectura din urmă și modul fantazist cum samănă în text îndreptările de pe margină, de aceea am zis că nu vreau să discut în această privință. Dl. Morna înse se pîcîlește în muștrările ce-mi face; căci zice că nu trebuia, să fie punct virgula unde am pus ieu; deși în adevăr trebuia.... Dar despre punctuație vom vorbi cu altă întimplare și socot că vom convinge pe domni cetitori că sistem de punctuație, rațional, la „*Liberalul*“, să nu caute în zădar. Poate voiți vorbi despre punctuație studiind operele D-lui Morna (I. N. Roman).

Ieată acuma cîte-vă fapte, nu tocmai de laudă, pentru cari trebuie să răspundă Dl. Morna.

1) Pentru ce se leagă de greșelele de tot soiul aflătoare în pag. 714, cînd aceea pag. ieste reproducă întocmai după un ceaslovaș? Apoi, acolò numai atîtea greșeli a aflat? Brava!

2) Pentru ce nu bagă de samă că scriem cuvîntul *sfîrșit* totdeauna cu *î*, și, dacă o dată l'a găsit cu *ă*, de ce n'a priceput că ie greșală de tipariu și de corectură?

3) Pentru ce, dacă a avut de gînd să se convingă de știm noi ori nu întrebuițarea formelor *al*, *a*, *ai*, *ale*, n'a urmărit toate construcțiile cu aceste forme? — Atunci ar fi văzut că i vorba de o curată scăpare din vedere la cele două cazuri ce a aflat în frazele citate.

4) Greșala ce crede Dl. Morna că a aflat la verbul a rămănea, îl dă reu de ripă. Dl. Morna mă întreabă de ce s'a găsit în „Contemporanul“: *remănea*, *remăneau* înse *remîn*! Asculte deci! Ieste o *lege* (dovedită de *Lambrior*), că *a* accentuat, urmat de *n*, *mp*, *mb*, se preface în *î*. Dar legea ieste pentru *a* accentuat; celălalt se preface, mai tîrziu, în *ă*. Ieată deci pentru ce zicem *remîn*, înse *remănem*, *remănea*, *remăneau* etc... Forme ca *remănea* (*sănătate* nu *sînătate*, *mănunchii* nu *mînunchii*, etc) sînt foarte prețioase pentru istoria limbii, sînt puțin, fiindcă analogiile formelor înrudite le-a făcut pe multe să aibă forme cu *î*: *cîntăm* în loc *căntăm* s'a produs prin înriurirea singuritatului *cînt*, *cînti*, *cîntă*... Îmi pare reu că Dl. Morna habar n'are de asemenea lucruri se leagă de forme și găsești greșeli! D-sa socoate că în știință merg lucrările ca în politica ce fac prin *Liberalul*, spunînd vrute și nevrute despre *agiu*, despre *evoluție*, despre *socialism*, în scurt de *omni re scibile*? Reu!

De asemenea îmi pare reu cînd văd neștiind Dl. Morna că se zice: *dupre* și *după*, *pre* și *pe*, *învață* și *îmvață*... cum se zice *șapte* și *șapte*, *șese* și *șase*, *băiați* și *băieți*, *închiriat* și *inchiriet* etc...

Tocmai D-ta, ca poet, ar fi trebuit să știi că avem multe asemenea forme duple și că artiștii în ale limbii au datorie de a le alege și a le întrebuița, unde vor fi sunînd mai bine ori unde rima le va cere. Dacă ai fi ascultat, ca Mordax, cursul lui *Lambrior*, ai fi știut că *Alexandri* a zis foarte bine:

Are frați de cruce șapte

Cari-au supt sînge cu lapte...

5) În frazele ce mai citează sînt în adevăr cîte-vă greșeli: *copii* p. *copiî*, „a gîntei“ în loc de „aî gîntei“, „a fie-cărei femei“ p. „al fie-cărei femei“, „al tăgădui“ p. „a-l tăgădui“; apoi ieste cuvîntul *copiî* scris cu doi *i* de patru ori și cuvîntul *fi* scris de

două ori cu câte un *i* de prisos. Dar toate aceste chestii, de doi ori de trei *i*, sînt din cele mai lesne de scăpat din vedere, fie la zaț, fie la corectură, fie chiar și la scris. Din acestea înse nu urmează că I. Nădejde nu știe articulă. Prea te grăbești, D-le Morna! Din „Contemporanul“ se pot culege mii de cazuri de articulare și greșele vor fi, credem, numai câte-va zeci! Pe urmă dacă articulează cine-va bine ori nu, se vede ușor: la sing. bărbătesc, la înmulțitul femeesc, la genetive și nu toamă la pluralul bărbătesc unde vin une-ori câte trei *i* unul după altul!

6) În frazele citate v'ăți grăbit a-mi fabrică și Dv. greșeli, de pildă în cea următoare ați pus: „a gintei din *carele* făcea parte mama“, pe cînd în text iese: „a gintei din care le făcea parte(a) mama“. Pe urmă găsiți că *fie-ce bărbat* ie reu! Halal!

7) Te mai legi, D-le Morna, de Ed. D., îți bați joc de ocupația ce are de a culege cîntece populare, numind'o—ocupație amuzantă—și tot o dată vii cu teoria ciudată că poporul nu prea zice *sînt*, ci mai ales *s*. Cum că viersul iese mai frumos așa cum l'ai dres D-ta, ie drept; dar treaba lui Ed. D. nu ieră să-l dreagă, ci să-l culeagă cum l'a auzit și de zis se zice și cum a cules Dl. Ed. D. Prin urmare degeaba te legi de om!

Despre halucinația ca revista noastră iese la 3—4 luni o dată, mă bucur, căci mi se pare că a trecut și acuma ați văzut realitatea, adică numai întîrzierea numerelor. Cred că veți fi priceput și ceealaltă vorbă și că nu veți mai căina pre abonați, de vreme ce plăta să ăea pe numere și nu pe timp.

Cred că în urma celor spuse remîne dovedit că Dl. Morna, și *Liberalul* prin urmare, n'are ortografie de loc, că tot feliul de principii se baț în capete și alcătuesc la un loc o *olla podrida* de nesuferit. Că greșelele ce ne-a găsit, în parte sînt de virgule și de alte punctuații, greu de avut exacte din pricină zetarilor; parte sînt luate din o bucată de ceaslov reproducă telle quelle, parte i s'au năzărit stimabilului și parte, ca doi *i* în loc de trei ori vice-versa etc, sînt niște simple scăpări din vedere; iar greșeli sistematice ca ale ortografiei D-lui Morna nu ne-a arătat! Socot că, după această contra răfueală, se va convinge Dl. Morna că în adevăr nevrîstnic iese; iar de nu D-sa, se vor convinge măcar domnii cetitori ai „Contemporanului“. Mie îmi ajunge și atîta...

MORDAX.

Intemeierea principatului Munteniei

Cred că această chestie s'a lămurit până la un punct prin următoarele două articole: „Descălecarea a doua a țerei

muntenescă de Dl. Nic. Densușianu, publicat în „*Familia*“, anul 1884 Oradea mare (an XX pag 15, 31, 39) și „*Întemeierea țărilor române*“ de Dl. A. D. Xenopol, publicat în *Revista pentru Istorie, Archeologie și Filologie* a D-lui Gr: Tocilescu, anul 1885 București (an III vol. V. fase. I pag. 1).

Dl. Xenopol urmărește chestia după documente muntenesti, mai ales; iar Dl. N. Densușianu, după cele ungurești, relative la țara Făgărașului.

Să vedem care ie miezul articolului D-lui Xenopol?

Un document de la Mateiș Basarab, din 1636 April în 12, dat orașenilor din Cîmpulung, spune: „Pentru că *am văzut* domnia mea multe hrisoave bătrîne făcute tot pentru așezămîntul orașului; *întăiū hrisovul strămoșului domniei mele, prea luminatului și blagoiesticului și de Hristos iubitorul răposatul Io Radul Negru voevod, leat 6800 (1292) și hrisovul lui Mihaiū vodă leat 6900 (1392) și hrisovul Vladului Vodă, leat 6947 (1439) și hrisovul lui Vladislav Vodă, leat 6940 (1452) și încă multe hrisoave și cărțile tuturor domnilor*“.

În alt hrisov, tot de la Mateiș Basarab, tot din 1636. cetim: „Pentru că *am văzut însu-mi domnia mea multe cărți bătrîne și hrisoave vechi toate făcute pentru această tocmire: întăiū hrisovul strămoșului domniei mele, al răposatului Radului Negru Voevod, cînd au fost cursul anilor 6800 (1392) și hrisovul lui Mihail voevod leat 6900 (1395)*“.

Un document de la 1659, de la Mihnea vodă, spune că domnul însu-și a văzut documentul citat de la Radul Negru voevod.

Două documente, de la Gheorghe Ghica, unul din 1660 și altul de la 1672, precum și unul de la Duca Vodă, anul 1682, pomenesc despre acela-și document dat de Radul Negru voevod la anul 6800 (1292).

Indoeala ce ar putea avea cine-vă din pricină că, în toate acestea documente din veacul al XVII-lea. se pomeneste și unul de la un Mihail voevod care ar fi domnit

pe la 1392, cînd se știe că domnea Mircea cel Mare, o înlătură Dl. Xenopol cu succes. D-sa arată că la 1392 a fost bătut Mircea cel Mare de Unguri (*Șincai*, cronica Romînilor, I, p. 362) și că Mihail fiul lui Mircea, asociat la domnie după obiceiul muntenesc, a putut da acest act Cîmpulungenilor în numele său. La 1396, cînd Mircea a fost bătut de Turci la Nicopolî, Vlad, alt fiu al lui Mircea, a uzurpat puterea și a dat o diplomă în care se intitulează voevodul Besarabiei și comitele Severinului. Pe la 1413 tot acel Mihail, de care vorbesc documentele, ieră asociat la domnie, dovadă o pisanie pe un clopot de la mănăstirea Cotmeana, în care cetim că s'a făcut clopotul în zilele lui „Io. Mircea W. și Mihail W.“

Altă încurcătură, de care s'a folosit Dl. Hîjdău, în *Istoria Critică*, pentru a arunca îndoială asupra tradiției păstrate de cronicari, a făcut'o Socol cluceriul de la Cornățeni, care găsind piatra pusă la besereca lui Radul Negru, în Cîmpulung, a cetit în loc de 6799, 6723, lucru ușor din pricina numerelor chirilice. Din această greșală a urmat că Socol a pus în înscricția cea nouă că beserecă a fost zidită de Radul Negru la 1215.

Cronicele spun într'un glas despre descălecarea lui Radul Negru din Făgăraș. Dl. Xenopol citează pe *Constantin Căpitanul* și *Cronica anonimă*. Cel di'ntăiū zice: „Cînd au fost cursul anilor de la Adam 6798, iear de la Hristos 1290, Radul Vodă Negrul care avea scaunul său la Făgăraș, de la moșii și strămoșii Romînilor cari venise de la Roma în zilele lui Traian împăratul Roman, s'au socotit ca să-și mute scaunul di'nceace peste plaiū, pentru ca să-și facă întărituri locurilor de paza oamenilor și să-î fie mai lesne a păzi pre cei din Ardeal, de s'ar cum-vă apropia Turcii—ei dar Radul Vodă s'au așezat în cîtă-va vreme în Cîmpulung, unde și mănăstire frumoasă și mare aū făcut; după aceea s'aū dus la Argeș“. Cronica anonimă zice: „la cursul anilor 6798 (1290) fiind în țara ungurească un voevod ce l'aū chiebat Radu Negru voevod, mare herțog pre Almaș și pre Făgăraș, ridicatu-

s'aũ de acolo cu toatã casa lui și cu mulțime de noroade, Romîni, Papistași, Sași și tot felul de oameni, pogorîndu-se pre apa Dimboviței, început'aũ a face țarã nouã. Întãiu a fãcut orașul ce-ĩ zic Cimpulung; acolo aũ fãcut și o beserecã mare, frumoasã și înaltã; de acolo aũ descãlecat la Argeș și iearã aũ fãcut oraș mare și și-au pus scaunul de domnie, fãcînd curți de piatrã și case domnești și o beserecã mare și frumoasã“.

Altã dovadã cã un voevod din Fãgãraș a descãlecat Muntenia, urmeazã din stãpînirea ce aveau mulți domni asupra acelnĩ ducat. De cucerit nu putuserã sã-l cucerescã; decĩ trebuie sã-l fi stãpînit ca vechĩ ducĩ aĩ acestrei țeri și ca vasalĩ aĩ regelui Ungariei. De aici se explicã și pretențiile de suzeranitate asupra Munteniei.

Se pare cã Radu Negru a mãritat o fatã dupã un rege al Serbiei, dupã Ștefan Milutin, care a ajuns la domnie la 1281, și cã Radu a avut de fiu și urmãtoriu la tron pe Tugomir Basarab, tatãl lui Alexandru.

Dl. Nic. Densușianu urmãrește starea țerei Fãgãrașului în documentele latinești remase de la regii Ungariei: aceste documente sînt numeroase și încep cu anul 1211.

În documentul de la 1211 regele Andreiũ al II-lea dã cavalerilor teutonĩ întreaga țarã a Bîrsei, care vine la resãrit de țara Fãgãrașului. Regele aratã pe larg hotarele Bîrsei și se vede cã țara Fãgãrașului a fost lãsatã neatinsã. Dacã Fãgãrașul ar fi fost deșert negreșit cã l'ar fi dãruit și pe dînsul Teutonilor orĩ cel puțin ar fi luat mãsuri de apãrare în spre Cumanĩ cari se întindeau peste Carpați, în Valahiea de a-zĩ.

În altã diplomã datã cavalerilor teutonĩ, tot de regele Andreiũ, la anul 1222, se reguleazã comunicațiile țerei Bîrsei cu alte pãrți ale regatului și se spune cã atit cavaleriĩ cît și oamenii lor vor putea trece fie prin țara Valahilor (terra Blacorum), fie prin țara Secuilor (terra Sicularum) fãrã a plãti vamã. Chiar a-zĩ comunicația cu țara Bîrsei se face orĩ prin Secuime orĩ prin țara Fãgãrașului,

decî *terra Blacorum* ieră pe la 1222 numele țerei Făgărașului. Firește că nu între 1211 și 1222 va fi căpătat acest nume, și că a fost încă mai di'nainte locuită de mase mari de Romîni. Lucru de alt-feliu dovedit prin un document de la 1231, cum vom vedea mai jos.

Într'o scrisoare a papei Honoriu al III-lea, anul 1223, se spune că regele, pe lîngă cele de mai sus, a mai dat cavalerilor și castelul zidit din nou de dînsii precum și o bucată de pămînt, ce se întindea de la acel castel pînă la *terra Blacorum*.

Regele Andreiș al II-lea într'o diplomă ce a dat'o mănăstirei Cîrța (Kirtz) din țara Făgărașului, zice: „De asemenea întărim prin privilegiul de față și pămîntul ce am dat mai înainte aceleia-și mănăstiri, pe care l'am luat de la Valahî.

În anul 1224 regele Andreiș al II-lea dă colonilor Sași din Transilvania încă un drept, pe care încă nu-l avuseseră, adecă de a se folosi de pădurea Vlahilor și a Bisenilor împreună cu aceștia și anume fără a fi datorî în schimb cu vre un serviciu feudal. După Dl. Densusianu pădurea aceasta trebuie să fi fost peste Olt, la nord de țara Făgărașului; nu putea fi în munții despre Muntenia ori despre Moldova, căci aceștia se numeau numai *alpes ultrasilvanæ* ori *montes nivium* în diplomele de pe atunci.

Într'un act de la 1231 se spune că *terra Blacorum* a fost mai de mult, foarte de mult, *terra Bulgarorum*. Putem firește pune timpul cînd se întindea Bulgaria și asupra țerei Făgărașului la începutul veacului al XII-lea și Romîniî vor fi fost încă de pe atunci elementul domnitoriș, deși ascultau de regîi Bulgariei. Din acest document vedem că *terra Blacorum* ieră țară așezată și organizată bine.

Din anul 1247 ieste un document de la regele Bela al IV-lea care pomeneste de un *Szeneslau* (Stanislav) voevodul Valahilor. Țara acestuia ieră la resărit de Olt. Dl. Densusianu crede că Seneslav ieră voevodul țerei Făgărașului. Regele dă toată Cumania de la Olt și pînă la

Dunărea unor cavaleri (nu celor de cari am vorbit mai sus) și exceptează numai țara lui Seneslau pe care o lasă acestuia să o stăpânească ca și mai înainte. Deși părerea istoricilor noștri iese ca țara lui Seneslau iese în Valahia mare, totu-și se poate foarte bine să aibă dreptate D-nul Nic. Densușianu.

Noi credem că țara *Oltului* și *Bazaran bam* (de la 1240) despre cari vorbește un cronicariu Persan (Fazel Ullah Rașid), citat de Dl. Hajdău, iese tot acest Seneslau voevodul Făgărașului. Va fi fost și iesel un Basarab, poate chiar bunicul, dacă nu tatăl, lui Radul Negru voevodul Făgărașului, care Radu la 1390 a trecut munții și a întemeiat principatul Munteniei.

Pe la 1252 se pomenesc din nou Români din țara Oltului și anume despre cei de la Cırța.

De la această dată și până la 1291 nu se mai cunosc documente în privința țerei Făgărașului, fiind că 1291 se potrivește cu data ce am aflat din documentele muntenesti pentru descălecarea Valahiei, să vedem ce ne spun și documentele contemporane ale regilor Ungariei. Ieste vorbă în acest document de cererea unui Ugrinus, care pretindea Făgărașul și Sîmbăta (probabil două sate din țara Făgărașului, cum arată Dl. Xenopol în articolul citat și nu chiar orașul Făgăraș, capitala țerei) Însemnat lucru iese că regele nu pomeneste de vre un voevod al Făgărașului, nici nu numeste țara, ca preducesorii săi, terra Blacorum. Ieată deci potrivire cu datele muntenesti, că la 1291 voevodul Făgărașului trecuse munții și nu iese încă împăcat cu regele Ungariei.

Într'un document al regelui Andrei al III-lea, din anul 1293 se vorbește de o emigrare a Valahilor și de măsuri ce se luaseră pentru a-i aduce înapoi. Această emigrare a Valahilor (*universi Olaci*, zice regele) se potrivește de minune și cu tradițiile cronicarilor noștri și cu data documentală a hrisovului lui Radul Negru și cu spusese cronicarilor străini. Dl. Densușianu citează pe Giacomo Luccari care în analele Ragusei, tipărite la 1605,

spune că Negru voevod a descălecat din Făgăraș în țara muntenească; iar Iosef Benkő (1778 data tipăririi) zice: „*maximus Valahorum numerus sub Duce—Negruuot (de sigur în loc de Negru Vod) emigravit*“, adică: „un număr foarte mare de Valahii a emigrat, sub ducele Negru Vodă“. La anul 1300, 1308 și 1320 Făgărașul ieră în mâinele voevodului Transilvaniei, care îl întări. Terra Blacorum nu mai ieră stat neatîrnat și supus numai unor îndatoriri feudale, ci anexată la Transilvania.

Pe la 1368 Vladislav, domnul țerei românești, se în-titulează duce al Făgărașului, iar la anul 1372, Vajwoda Transalpinus, Banus de Zeurino et Dux novae plantationis Terrae Fogaras“.

Se vede deci că pe la 1368, dacă nu mai di'nainte, vovezii Valahiei se împăcaseră, după destule hărțueli, cu regele Ungariei, recunoscuseră suzeranitatea regelui și primiseră ducatul strămoșesc, vechea terra Blacorum“ ieră-și în stăpînirea lor.

X.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Cîntece populare din Moldova

(culese întocmai cum se zic)

I

Frunzî verdi di mohor,
Plîngi-mî maiei cu dor
Ci și ieu ț'am fost ficior,
T'am fost mîni de agiutori:
Scosăi plugu din șopron
Și boi din cel ocol,
Pi Gioian și pi Bujor
Ș'am plecat la cel ogor.
Nici o brazdă n'am brazdat,
Potira m'o'neungiurat
Și la sortă ci m'o luat.
— Vindiț maiei boi toț
Și mă scoati di la sortă.
— Di la sortă și di la moarti
Maica no ti poati scoati,
Nu'ma Dumnădzău ti-a scoati!
Frunzî verdi schie di ordz,

Cini o stîrnit: „hai la sort“
Putredzascî-i carnia'n gros
Și ciolanili pi gios !
Frundzî verdi trii migdali
Cini o stîrnit militari
Da-i-aș carnia la cîntari
Și chielia la dubalari.

II

Frundzî verdi di doi bradz,
Mor, murguli, di nacaz!
Pi-a cui mîni sî ti las ?
Ti aș lasà la taici-nieù,
Taici-nieù îi om bătrîn,
No poati cosî la fin.—
Mor murguli di nacaz,
N'am la cini sî ti las !
Ti aș lasà la frati-nieù:
Frati-nieù îi om bogat,
L'o pus satu parcalb,
Ie bătu și pliaci'n sat
Și ti lasî nimîncat,
Nimîncat și niadapat !
Mor, murguli, di nacaz
N'am la cini sî ti las !
Ti aș lasà la sori-mè :
Sori mè-i fimei rè,
Ie niei apî no ț'a da.
Hai murguli în pas mari
Și agiungim la sat cu soari,
Cî ni astiaptî puica'n cali,
Și ț'o da grîunți'n poali.

Hîrlău.

culese de MOCAN

BIBLIOGRAFIE

CRISTU Ș. NEGOESCU. *Incercare asupra fabulei în genere și în parte despre fabula română.* 1 broș. în 8°, 56 pag. Tipografia A. A. Grecescu. București.

* * * *Concursul pentru Catedra de filosofie de la externatul secundar de fete din Iași,* de la 20 Oct. 1885 între Dl. Teodor Speranță și D-rele Conta și Strătilescu. 1 broș. în 8° 21 pag. Tipografia lucrătorilor români asociați Iași.
